

letnik XIII
številka

2

**jezik
in
slovstvo**

1968

Jezik in slovstvo

Letnik XIII. številka 2

Ljubljana, februar 1968

Časopis izhaja od januarja do decembra (osem številok)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Jože Toporišič, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Franc Zadavec, Janez Sivec

Tehnični urednik: Ivo Graul

Tiska tiskarna GP »Celjski tisk« v Celju

Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Naročila sprejema uredništvo JiS, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 501-8-4

Letna naročnina N-din 20 (2000 din), polletna N-din 10 (1000 din), posamezna številka N-din 2,50 (250 din);

za dijake, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, N-din 10 (1000 din);

za tujino celoletna naročnina N-din 30 (3000 din)

Rokopise pošiljajte na naslov urednikov

Vsebina druge številke

Razprave in članki

- Janez Sivec* O strokovni usposobljenosti predavateljev slovenščine in o jezikovni ravni predavanj na naših šolah 37
- Mira Medved* Položaj in strokovna obremenitev slavistov na naših šolah 43
- Janko Čar Stanje* slovenščine v javni rabi in sklepi ljutomerskega zborovanja 48
- Sklepi rednega občnega zbora SDS 51
- France Jesenovec* Naklonskost oblik, ki izražajo prihodnji čas 52
- Vlado Nartnik* Pomenska kategorija »kruh« 55

Zapiski, ocene in poročila

- Stane Suhadolnik* Anton Breznik: Življenje besed 61
- Francka Varl* Nekaj misli o estetski vzgoji v poklicnih šolah 65

Vprašali ste

- Jože Gregorič* Jezik slovstvenih zgodovinarjev 68
- J. Toporišič*, Končnica -ega v tožilniku srednjega in moškega spola ednine pri pridevniških besedah in še to in ono 2/3

Gradivo

- V oceno smo prejeli 67
- V naši reviji še nismo ocenili 68

O STROKOVNI USPOSOBLJENOSTI PREDAVATELJEV SLOVENŠČINE IN O JEZIKOVNI RAVNI PREDAVANJA NA NAŠIH ŠOLAH

V referatu* nameravam kritično pretresti dvoje problemov, ločenih po vsebini, a kljub temu tesno povezanih. Prvo je strokovna usposobljenost predavateljev slovenščine, drugo pa je jezikovna raven predavanja na naših šolah. Tako od prvega kot od drugega je odvisna uspešnost pouka materinščine, osnovnega in osrednjega učnega predmeta, od katerega ni odvisna samo učenčeva sposobnost v izražanju, ampak tudi njegova izobrazba v najširšem smislu. Saj je znanje materinščine pogoj za znanje vseh učnih predmetov. Od formulacije učenčevih stavkov in od razumevanja govornice in pisane besede je v polni meri odvisno širjenje učenčeve izobrazbe. Pouk materinščine formira učenca v človeka, člana družbe, in ga notranje bogati. Zato nam ne more biti vseeno, v čigavih rokah je v naših šolah pouk materine besede, kdo jo učencu odkriva in kako mu jo približuje.

Oglejmo si torej, kakšna je struktura predavateljev slovenskega jezika na šolah! Podatke sem zbral s pomočjo zavodov za prosvetno-pegadoško službo. Na osnovnih šolah — govorim seveda samo o stopnji predmetnega pouka — pa s področja ljubljanskega zavoda poučuje slovenski jezik 407 učiteljev. Od tega jih je kvalificiranih 256, nekvalificiranih pa 151. Pri tem moram posebej poudariti, da ima ljubljansko področje 18 občin, glede strukture kadra zelo različnih. Tako uče slovenščino na ožjem mestnem področju v celoti, razen zelo redkih izjem, strokovno usposobljeni učitelji. Drugače pa je zunaj mestnega področja, najslabše v občinah Cerknica, Litija, Idrija in v celem Zasavju. Najhujše je stanje v občini Idrija: tu sta od 16 učiteljev samo dva kvalificirana. Isto kot za področje ljubljanskega zavoda lahko trdim za mariborsko. V mestu samem je precej boljša struktura kadra kot v okoliških občinah. Celotna slika pa je naslednja: od 151 učiteljev sta kar 102 nekvalificirana in torej samo 49 kvalificiranih. Na Gorenjskem je stanje nekaj ugodnejše. Slovenski jezik poučuje skupaj 68 učiteljev, predpisano izobrazbo ima 47 učiteljev, 21 jih je pa nekvalificiranih. Posebno ugodna je struktura kadra v Kranju. Na celjskem področju je vseh učiteljev 82. Od teh je kvalificiranih 38 in nekvalificiranih 44. Na Koprskem in Goriškem, kjer je bilo doslej vedno največje pomanjkanje strokovno usposobljenih učiteljev slovenskega jezika, se je v zadnjem času položaj nekoliko izboljšal, tako da se sedaj razmerje med kvalificiranimi in nekvalificiranimi učitelji bliža 50 : 50, ali točneje: 45 kvalificiranih in 60 nekvalificiranih. Dolenjska spada med tiste predele Slovenije, ki jim najbolj manjka učnih moči. Stanje se skoraj ne izboljšuje. Tudi v letošnjem šolskem letu je približno dve tretjini nekvalificiranih učiteljev slovenskega jezika. Od 54 učiteljev tega področja jih po formalni izobrazbi ustreza le 15, 39 pa ne. Na Koroškem

* Občni zbor SDS, 17. XII. 1967.

je zelo podobno, le da je tu število vseh učiteljev precej manjše — 28. Kvalificiranih učnih moči za slovenski jezik je 10, nekvalificiranih pa 18. Na zadnjem mestu po ustreznosti je področje zavoda Murska Sobota (občine Gornja Radgona, Lendava, Ljutomer in Murska Sobota). Tu na osnovni šoli ne uči niti en profesor slovenskega jezika. Vsi, ki po izobrazbi ustrezajo, imajo torej višjo izobrazbo. Vseh učiteljev slovenskega jezika je 73, višjo izobrazbo pa jih ima le 15. Kar 58 učiteljev je torej nekvalificiranih.

V celi Sloveniji je odnos med kvalificiranimi in nekvalificiranimi učitelji slov. jezika na osnovnih šolah 45 % proti 55 %. Ta odnos se izboljša do približno 50 : 50 %, če upoštevamo, da kvalificirani učitelji poučujejo več ur kot nekvalificirani. Ustrezno strokovno zasedenih ur je torej približno polovica. Te porazne ugotovitve ne nameravam posebej komentirati, saj je sama po sebi dovolj zgovorna. V tem je treba iskati enega glavnih vzrokov, če ne kar najpomembnejšega, za slabe rezultate, ki jih dosega osnovna šola pri pouku materinščine.

Dosti na boljšem niso niti poklicne šole, tj. šole, ki so nasledile nekdanje vajenske šole in šole s praktičnim poukom. Tu je razmerje med kvalificiranimi in nekvalificiranimi učitelji slovenskega jezika 56 : 44 %. Zadovoljni pa smo lahko s strukturo učiteljev na srednjih šolah, gimnazijah in srednjih tehniških; tu le težko najdemo učitelja, ki ne bi imel diplome na slavistiki. Ustreznosti kadra ne glede na stroko na teh šolah je 95 %, za učitelje slovenskega jezika pa je še večja — skoraj 96 %.

Težko je reči, kdaj bomo dosegli boljšo strukturo učiteljev slovenskega jezika. Po tem, kako počasi napredujemo sedaj, si ne moremo delati posebnih utvar. Vzrokov, da razpisi delovnih mest učiteljev slovenskega jezika predvsem zunaj središč ostajajo brez uspeha, je več. Največ pa se jih da pojasniti z odnosom družbe do prosvetnega delavca in s krivičnim vrednotenjem njegovega dela. Pomemben vzrok pa je tudi to, da se mladi diplomanti nikakor ne morejo sprijazniti s tem, da bi po diplomi odšli iz mesta kam na deželo, in se rajši zaposlujejo drugod kot v šoli. Nekdanjega administrativnega razporejanja učnega kadra pa seveda v naši družbi ne more več biti.

Slabo strukturo ustreznosti učiteljev slovenskega jezika povečuje še njihova obremenitev z nadurnim delom. Tega je v mestnih šolah, kjer je učiteljev dovolj, seveda precej manj kot na deželi. Povprečno — po približnem računu — je učitelj slovenskega jezika obremenjen s štirimi nadurami na teden, ponekod pa dosega ta številka tudi 10 in še več. Kaj pomeni ta podatek obenem z neustrezno izobrazbo učiteljev, bo kaj lahko razumel vsakdo, ki je kdaj poučeval in ki ve, koliko priprav in šolskega dela je na ramenih učitelja slovenskega jezika zunaj šole!

V izrazu strokovna usposobljenost pa ne vidim samo formalne izobrazbe, to se pravi diplomo pedagoške akademije ali fakultete. Pomembna se mi zdi tudi druga stran izobrazbe — pedagoška usposobljenost. Današnji začetnik učitelj slovenskega jezika, pa tudi kateregakoli drugega učnega predmeta, se zelo težko znajde ob začetku svojega poklicnega dela v šoli in razredu. Oborožen je sicer z zelo solidnim strokovnim znanjem, ima tudi nekaj osnov splošne pedagogike in didaktike, manjka pa mu znanje iz specialne metodike, mladinske psihologije in morda še kakega drugega sorodnega področja, kar pa je za moderni pouk nujno. Zaradi te vrzeli v celotni pripravljenosti na poučevanje potrebuje začetnik veliko več časa in truda, da se zoblikuje v zrelo pedagoško osebnost, kakor bi bilo to nujno. Na oddelkih filozofske fakultete je sicer vpe-

ljano pedagoško izpopolnjevanje, vendar praksa z njim ne more biti zadovoljna, vsaj ne s stališča potreb bodočega učitelja. Slabost pedagoškega usposabljanja, kot je organizirano sedaj, je predvsem v tem, da ga je veliko premalo; saj ima vsak študent le dva nastopa v razredu in nekaj hospitacij pri dobrih metodikih. Slabo pa je tudi to, da je pedagoško usposabljanje ponekod pomaknjeno v 1. in 2. letnik, ko se študent še niti v snovi ne znajde in ko je časovni razmak do njegovega resničnega, poklicnega nastopa v razredu prevelik — znaša dve do tri leta.

Pedagoške priprave na učiteljski poklic je torej premalo. Prav tako kot o tem pa sem prepričan, da bi bilo v okviru študijskega programa na fakulteti težko še kaj dodajati. Zato mi je simpatična misel naših vodilnih pedagogov, naj bi bodoči učitelj poleg diplome iz stroke opravil izpite iz pedagoško-psihološkega področja obenem s krajšo prakso v šoli. Ta dodatni del izobraževanja naj bi opravljali samo bodoči učitelji, drugim bi ga ne bilo treba. Vse to je seveda perspektiva, vendar jo bo nekoč le mogoče uresničiti.

Diplomanti pedagoških akademij po tem delu usposobljenosti prekašajo diplomante fakultete. Pedagoška akademija je pač šola, ki direktno pripravlja učitelje. Pedagoški del študija zavzema zato kar tretjino vsega časa.

Strokovno usposobljenost učitelja slovenskega jezika pa gledam še z druge strani. Ob hitrem tempu sodobnega življenja, ki ne zajema samo tehničnih ved, ampak vedno bolj tudi druga področja človekovega udejstvovanja, je povsem nemogoče na fakulteti ali pedagoški akademiji izšolati študenta tako, da bi se mu ne bilo treba več izpopolnjevati. Prepričan sem, da se učitelj na delovnem mestu izpopolnjuje neprestano in da se v nekem smislu nikoli ne dogradi popolnoma. Izpopolnjevati se mora, saj bi ga sicer pustil za seboj ali potisnil ob tla razvoj stroke in drugih ved, s katerimi se slavist poleg stroke neprestano srečuje in celo posegajo v njegovo delo; mislim na razvoj umetnosti, filozofije, psihologije, didaktike in metodike. Potrebno je torej strokovno izpopolnjevanje na delovnem mestu. In kako je danes s tem?

V našem šolskem sistemu je za pedagoško delo z učnim kadrom odgovoren direktor šole. Torej naj bi bil on prvi svetovalec vsakemu učitelju na šoli, še posebej seveda novincu. Vendar mi bo poznavalec šolstva pritrdil, da današnji direktorji šol običajno niso kos pedagoškemu delu na svojih ustanovah, eni zato, ker tega ne zmorejo zaradi premajhne strokovne usposobljenosti, večina pa zato, ker se duše v finančnih in ekonomskih poslih, ki jim jemljejo čas in kvarijo živce; tako so seveda zelo daleč od njihove osnovne naloge in celo nezdržljivi z njo. Začetniku slavistu navadno torej ne morejo biti v zadostno oporo in pomoč. Včasih je njihovo pedagoško delo z začetnikom opravljal z dekretom določeni mentor, kak starejši, izkušen profesor. Danes te po mojem mnenju zelo potrebne in koristne navade ni več. Mislim, da bi jo bilo treba uvesti z zakonitim predpisom in čim prej.

Strokovno in pedagoško izpopolnjevanje na delovnem mestu bi moralo biti bolj sistematično, kot je sedaj. Drugod po svetu zelo skrbe za to. Tudi pri nas so pripravljene programi za izpopolnjevanje učiteljev. Ti programi obsegajo široko izpopolnjevanje v stroki in pedagoških vedah. Vsak učitelj bi moral po nekaj letih, menda po petih, znanje razširiti in poglobiti. Seznaniti bi se moral z dosežki v razvoju svoje stroke — slavistike — in pedagogike, da bi bil lahko pri svojem delu moderen, na tekočem. Nedvomno bi bila za tako izpopolnjevanje potrebna precejšnja finančna sredstva, zato ni mogoče pričakovati, da

bi ga v bližnjem času lahko uresničili. Na področju vzgoje in izobraževanja so trenutno še prevelike potrebe pri zagotovitvi normalnih gmotnih pogojev za delo šol. Zato ostajamo še vedno samo pri strokovnem izpitu, ki pa je tako poenostavljen, da skoraj ne more biti zagotovilo za zadostno kandidatovo nadaljnje izpopolnjevanje: obsega samo nastop v razredu, zagovor nastopa, izpit iz slovenščine, družbene ureditve in šolskega sistema. Vrzal na tem področju skušajo blažiti prosvetno-pedagoške službe z organiziranjem seminarjev in aktivov, ki pa niso obvezni za učitelje, pa tudi sistematični niso. Mislim, da bi se dalo glede strokovnega izpopolnjevanja učiteljev slovenskega jezika marsikaj narediti bolje kot doslej z združenimi silami podružnic Slavističnega društva in zavodov za prosvetno-pedagoško službo. Kjer je to sodelovanje tesno, so tudi rezultati vidnejši. Naj navedem za primer Maribor, Novo mesto, Ljubljano.

V drugem delu referata bom govoril o jezikovni ravni predavanj na naših šolah, najprej o samem pouku materinščine, nato pa še o negativnih pojavih, ki uspešnost pouka materinščine zmanjšujejo.

Ugotavljam, da je v jezikovnem pouku na vseh vrstah in stopnjah šol prišlo do močnega in občutnega koraka naprej. Predvsem na osnovni šoli se je spremenil in se še spreminja koncept jezikovnega pouka. Na tej stopnji se vse bolj uveljavlja načelo funkcionalnosti, to se pravi uporabnosti, in se vse bolj in bolj zmanjšuje vpliv formalizma. Jezik spoznavajo učenci v živih zgledih, v živih slovstvenih pa tudi drugih besedilih, in ne več samo iz nasilno sestavljenih, slabokrvnih primerov, iztrganih iz sobesedila. Tako spoznavajo učenci poleg oblike besed, njene zunanje podobe, tudi njihovo pojmovno, vsebinsko stran, to se pravi tisto, zaradi katere ima beseda domovinsko pravico v našem besednem zakladu in zaradi katere živi. Vedno bolj se uveljavlja nekoč preganjano načelo sistemiziranja jezikovnega gradiva, kar naj da učencem možnost, da v njihovi zavesti zraste ustroj jezika. Z raznimi vrstami utrjevanja v obliki govornih in pismenih vaj in s čedalje močnejšim individualnim delom, ki ga omogoča sodobna opremljenost učilnic, učenci vedno uspešneje premagujejo tisti, po mojem mnenju odločilni zid med znanjem jezika in med njegovo funkcionalnostjo, z drugimi besedami — med usvojitvijo jezikovnega sistema in med sposobnostjo, da ga lahko uporabljajo, kadar se hočejo izraziti, kadar hočejo dati govorjeno ali pismeno obliko vsemu, kar bi radi povedali. Doseženo povečanje števila tedenskih ur v osnovni šoli bo prav gotovo še več prispevalo h kakovostnemu premiku pouka.

Na gimnazijah se jezikovnemu pouku praviloma odmerja več časa kot doslej. Sprejeto je načelo, postavljeno na seminarju učiteljev slovenskega jezika, ki ga je organiziral zavod za šolstvo SRS, da je treba četrtno vseh učnih ur uporabiti za jezikovni pouk. Skrbeti je torej treba, da se to načelo uresniči. Jezikovni pouk na gimnazijah olajšujejo sedaj tudi učbeniki J. Toporišiča za prve tri razrede, četrti del pa je v pripravi. Tudi pri zaključnih izpiti je delež materinščine pomembnejši, kot je bil še pred nedavnim, saj morajo vsi kandidati opravljati tudi izpit iz jezika. Vendar mislim, da bi morale jezikovno znanje kandidata še bolj vplivati na končno oceno; vpliv jezikovnega znanja ne bi smel biti manjši od znanja literarne zgodovine.

Najslabše je stanje na poklicnih šolah. Že formalna struktura učiteljev je tu zelo slaba, število učnih ur je najmanjše, sestav učencev po intelektualnih

sposobnostih je skromen, mnogo učencev, zlasti v gradbeni stroki, je srbohrvaške, celo makedonske narodnosti. Zato sodim, da tudi doseženo povečanje števila učnih ur ne bo bistveno pomagalo.

Na srednjih tehniških šolah ima jezikovni pouk že od prej trdnejši položaj, saj so mu predavatelji vedno posvečali eno tedensko uro. Pogrešamo pa zanj smotrnejši in predvsem enotnejši učni načrt, pa tudi primernejše učbenike. Zahteve po izboljšanju stanja na srednjih tehniških šolah je odločno postavil letošnji seminar v okviru republike, a so vsaj zaenkrat še ostale brez posebnega odziva.

Pa še en podatek. Pri letošnjih sprejemnih izpitih na srednje šole, ki so bili enotni za vso Slovenijo in so obsegali spis, pravopisni narek in analizo stavka, smo zabeležili dokaj zadovoljivo povprečno oceno 3,0. Vrednost rezultata nekoliko kvari resnica, da je bila zahtevnost zelo nizka in da so izpit opravljali samo tisti učenci, ki bodo šolanje nadaljevali; vendar smo pričakovali slabše rezultate. Rezultati so bili boljši tam, kjer je kadrovska zasedba ugodnejša, kar ponovno dokazuje pomembnost strokovne formalne usposobljenosti.

Boj za boljši uspeh jezikovnega pouka se je posebno povečal po znanem pismu SZDL in vseh dogodkih v našem družbeno političnem življenju, ki jih je pismo sprožilo. Vendar še vedno zadeva ob velike ovire. Pri navajanju le-teh se bom omejil na tiste, ki izhajajo iz šolske prakse in so torej delno neodvisni od splošnega stanja. Ne bom torej govoril o vplivu literature v srbohrvaškem jeziku, ki jo vneto prebirajo učenci naših šol, tudi ne o kvarnem vplivu televizijskih oddaj, o malomarnem odnosu do jezika nekaterih gospodarskih pa tudi drugih organizacij, o vplivu gledaliških predstav v srbohrvaščini ob naši vzhodni narodnostni meji itd., čeprav krepko poudarjam, da se posledice teh pojavov močno čutijo v šoli.

Na šolah, mislim predvsem na strokovne, čutimo malomaren odnos do učnega predmeta slovenski jezik in do predavateljev slavistov, čeprav se je tudi glede tega ponekod le premaknilo. Predavatelji strokovnih predmetov — inženirji, zdravniki idr. — uživajo privilegije, predavatelji splošnoizobraževalnih predmetov se jim morajo podrejati. Predvsem hudo je predavateljem zgodovine, zemljepisa, čeprav tudi slavisti niso dosti na boljšem od njih. Značilen primer za to je že sestava urnikov na teh šolah. Slovenščina ima marsikje po razporedu urnika take ure, ki bi težko prenesle kritičen pretres s stališča didaktike. Nobena redkost niso dvojne ure, kar je pri treh urah na teden nedopustno, pojavljajo pa se celo primeri, ko so vse tri tedenske ure strnjene na isti dan. Če na ta dan ni pouka, učenci pač štirinajst dni nimajo slovensčine. Pred kratkim sem odkril celo šolo, na kateri je imel četrti letnik edini dve tedenski uri v ponedeljek od pol šestih do sedmih zvečer, ko so dijaki po celodnevem delu utrujeni in ko jih gotovo bolj veseli postelja kot slovnica.

Malomaren odnos do slovenskega jezika in potreb za pouk slovenskega jezika se kaže tudi v skrbi za šolske knjižnice. Medtem ko so se nekatere gimnazije v zadnjem letu, dveh, izredno obogatile — potrošile so celo do 1,500.000 din letno, pa sem pri svojih obiskih našel tudi strokovne šole, ki knjižnice sploh nimajo ali pa je samo strokovna, brez leposlovja. Tudi drugih pripomočkov za pouk slovenskega jezika nimajo. Gimnazije so glede tega korak naprej. Tu niso več redki posebni knjižničarji, ki knjige ne samo nabavljajo in registrirajo, ampak zanje pri dijakih tudi propagirajo, jih seznanjajo z njimi in so organizatorji celotne knjižničarske politike na šoli. Našel pa sem spet gimnazijo, kjer

opravlja posle knjižničarja učitelj tehničnega pouka, ker je pač z urami svojega predmeta premalo zaposlen in tako dopolnjuje učno obveznost.

Vodstvo šol in učitelji sami premalo skrbe za čistost učnega jezika pri vseh predmetih. Lansko zborovanje slavistov v Mariboru in Ljutomeru je ostro pokazalo na ta problem in zahtevalo pregled učnega jezika na vseh šolah in pri vseh predmetih. To se sicer ni izvršilo, največ zaradi obsežnosti te naloge in zaradi premajhnih pravic prosvetno-pedagoške službe, vendar so bili storjeni nekateri ukrepi. Zavodi za prosvetno-pedagoško službo so preko direktorjev šol povečali kontrolo nad učnim jezikom oz. vsaj zanimanje za pravilnost učnega jezika, slavisti so v svojih kolektivih predavali o tem. Zavedam pa se, da je bilo vse to mnogo premalo, da bi se stanje bistveno izboljšalo. Še vedno so na šolah napisi na učilih v tujih jezikih kljub posebnemu dopisu republiškega sekretariata za prosveto in kulturo. V zadnjem času se je, vsaj v Ljubljani, strahovito razpasla moda, da starši nabavljajo šolske potrebščine v Trstu. Tako se učenčki že v prvem razredu osnovne šole srečujejo z izrazi kot quaderno, orario, nome itd. Uporabljajo se učbeniki in priročniki v srbohrvaškem jeziku, zlasti za pouk tujih jezikov in nekaterih družboslovnih predmetov, pa tudi na strokovnih šolah za nekatera strokovna področja. Prepričan sem, da se bo ta slabost odpravila le z uvedbo slovenskih priročnikov in učbenikov, kajti res je, da so srbohrvaški učbeniki in priročniki, ki so sedaj v rabi, ali boljši od slovenskih ali pa slovenske enostavno nadomeščajo. Še vedno se ni uresničila zahteva, da bi bila jezikovno pregledana vsa pomožna skripta, ki so v rabi predvsem na strokovnih šolah. Ta se namreč samo evidentirajo in tako dobe pravico do življenja v šoli. Glede vsega tega od lanskega zborovanja nismo prišli daleč naprej.

Poseben problem je učni jezik predavateljev drugih predmetov. Znano je, da ti dostikrat podirajo, kar slavist s težavo gradi. Edina možnost pritiska nanje je za sedaj strokovni izpit, ki so ga po sprejetju novega zakona o srednji šoli dolžni opravljati vsi, ki poučujejo na šoli. Mogoče je še bolj zaostri zahtevnost izpraševalcev slovenskega jezika, vendar se mi zdi, da daje strokovni izpit le premajhno možnost za izbiro kadra glede obvladanja materinščine. Zgovoren je tudi podatek, ki je le približen, da na naših šolah poučuje 3—4 % učiteljev neslovenske narodnosti. Ti poučujejo predvsem tiste predmete, za katere je pomanjkanje učiteljev največje. Glede učnega jezika na šoli v celoti ne vidim druge rešitve kot to, da se zaostri celoten režim na šoli in da se v skrbi za čistost učnega jezika pri vseh predmetih močneje uveljavi vloga direktorja. To pa bomó v polni meri lahko dosegli samo takrat, ko bo prosvetno-pedagoška služba imela možnost vsaj s svojim pristankom vplivati na izbor direktorjev šol.

S tem sem načel še zadnji problem, o katerem želim govoriti. Mnogo naštetih in nenaštetih težav bi bilo mogoče uspešneje odstranjevati in jih hitreje blažiti, ko bi bila prosvetno-pedagoška služba učinkovitejša. Njeno delo ovira že to, da ima samo 6 od 10 zavodov stalnega svetovalca za slovenski jezik, preostali 4 imajo samo honorarne sodelavce. Vendar to ni glavna ovira. Spremeniti bo treba še nekaj drugega: funkcija prosvetno-pedagoške službe, ki je sedaj prvenstveno svetovalna in šele za tem nadzorna, bi morala postati prvenstveno nadzorna in šele nato svetovalna. Samo s svetovanjem in prepričevanjem marsikje ne gre. Zato je treba prosvetno-pedagoško službo okrepiti tudi z možnostjo takojšnjega zakonitega ukrepanja. Mislim, da je prišel čas, ko smo se začeli zavedati, da je to potrebno in da je hitrejša sanacija odvisna tudi od tega.

Mira Medved

Pedagoška akademija Maribor

POLOŽAJ IN STROKOVNA OBREMENITEV SLAVISTOV NA NAŠIH ŠOLAH

Med sklepi, sprejetimi na lanskem občnem zboru SDS v Ljutomeru, je bil tudi tale: Društvo apelira na vse odgovorne strokovne službe, da do skrajne mere spoštujejo načelo strokovnosti pri nastavljanju učnega kadra, hkrati pa skrbijo za ustrezne delovne pogoje. Drugi del tega 7. sklepa je bil sprejet na podlagi izjav slavistov, pisemenih in izrečenih na občnem zboru. Te izjave pričajo o neenakem položaju slavistov na šolah, o nerazumevanju mnogih šolskih kolektivov za delo slavistov, saj zavračajo ustaljene norme; še več — prihaja celo do omalovaževanja in poniževanja. Gre torej za problem, ki se je začel pojavljati ob decentralizaciji na področju šolstva, ko so začeli posamezni kolektivi sestavljati svoje pravilnike o osebnih dohodkih in so izenačili tedensko učno obveznost za vse predmete, dasi je bila *pred uveljavljanjem samoupravljanja obveznost slavista z zakonom določena (20 ur), gotovo na podlagi opažanj, skušenj in potreb*. (Na ta problem je opozoril že tov. Vozlič 1963. leta na kongresu jugoslovanskih slavistov v Ohridu.) Slavisti so se znašli v neprijetnem in mnogokrat ponižujočem položaju. Njihove pripombe o pomanjkljivosti pravilnika, konkretne obrazložitve, podprte s številkami, so sprožile val odpora in celo očitke, da hočejo slavisti biti posebna kasta, da je slavistova dolžnost delati v prostih dejavnostih, kot so knjižnice, proslave, krožki itd., češ da drugi za to niso sposobni itd. Da je res tako, dokazujejo dopisi, naslovljeni na našo podružnico.

Za svoje delo slavist v svojem kolektivu ne najde priznanja, in tako ostane vse pri starem; slavisti so na šoli v manjšini in jih drugi preglasujejo, če le direktor šole nima do dela slavistov drugačnega odnosa in nima močnejšega vpliva na kolektiv. Pri sestavi pravilnikov se kolektivi in ravnatelji opirajo na dejstvo, da dobivajo šole sredstva za osebne dohodke odmerjena po pedagoških urah, tj. za 22 ur na teden za vse učitelje, in da gre znižanje učne obveznosti, konkretno slavistom, na račun znižanja osebnih dohodkov drugih članov kolektiva. Ker je pred dnevi izvršni odbor sprejel dokončen predlog osnovnih meril za financiranje dejavnosti vzgojno-izobraževalnih zavodov v 1968. letu (po njem bo za obračunavanje sredstev, namenjenih za osebne dohodke, osnovno merilo pedagoška ura), je nujno, da bi bil položaj slavistov razčiščen, urenjen, njegova učna obveza pa *zakonsko* določena. Priporočila, ki jih je pred leti dal sekretariat za šolstvo, niso dovolj. Tako slavisti ne bodo odvisni od dobre volje, večjega ali manjšega razumevanja ravnateljev in kolektivov, ki se v teh letih, žal, niso pokazali dovolj zreli in niso in tudi ne morejo biti pristojni zato, da določajo obremenitev učiteljev posameznih strok.

Pri pregledu podatkov s šol v Sloveniji smo ugotovili, da je le malo šol, kjer je delo slavista priznано, kjer je upoštevana njegova obremenitev, večja od drugih; najpogosteje je to na gimnazijah (predvsem na območju Ljubljane, kjer je učna obveza slavistom znižana na 20 ur, in v Gorici, kjer je položaj slavistov urenjen najbolj), medtem ko na strokovnih šolah sploh ni upoštevana

prekomerna obremenitev slavista; redko na osnovnih šolah, najslabši pa je položaj na poklicnih šolah.

Poudarjam pa, da ne smemo obravnavati današnje prekomerne obremenitve slavistov, ki je nastala zaradi pomanjkanja strokovnega kadra, kot normalno stanje. Ta prekomerna obremenjenost ima za posledico nekvalitetno delo, to pa zopet skrajno šibko znanje absolventov na vseh vrstah šol; od tod tudi negativen odnos do materinskega jezika in njega rabe. Zato tudi obsojamo tiste učitelje slovenščine, ki zaradi želje po večjem zaslužku prevzemajo veliko število nadur in celo vplivajo na celoten kolektiv, da ne razpiše prostega delovnega mesta za učitelja slovenščine.

Zaradi neenakega položaja slavistov na šolah in zaradi različnega tretiranja je bil sklep plenuma SDS, 22. oktobra letos, da se mora društvo zavzeti za pravilno obremenitev učiteljev slovenščine, in to na vseh šolah enako. Nadaljnji sklep je, da je treba na podlagi izračunov dokazati, koliko in s čim je slavist na šoli obremenjen več kot drugi učitelji. Takšne izračune sta izdelali mariborska in ljubljanska podružnica, medtem ko sta novomeška in celjska poslali le nekaj sugestij, kaj naj pri izračunih upoštevamo. Poudarjam, da se ti izračuni nanašajo le na ozko področje poučevanja slovenskega jezika in književnosti (na poklicnih šolah tudi estetske vzgoje), in to v obsegu in zahtevah učnega načrta za slovenski jezik s književnostjo na teh šolah.

K bistvenemu in nujnemu opravi lu slavistov na vseh šolah sodijo korekture šolskih nalog, domačih nalog, zapiskov o domačem branju, poprave narekov, kontrolnih vaj iz pravopisa, slovnice itd., težaško delo, ki se mu noben slavist ne more in tudi ne sme izogniti. *Pri izračunu nismo upoštevali vseh dodatnih dejavnosti, ki jih opravljajo vsi učitelji na šolah in ki so vključene v 42-urno tedensko obvezo: razredniški posli, konference, roditeljski sestanki, sodelovanje pri aktivih, lastno strokovno izpopolnjevanje itd. Upoštevati pa moramo, da večina učiteljev slovenščine pripravlja in organizira vse šolske proslave; vodi najrazličnejše krožke (recitacijski, literarni); so mentorji šolskih listov in literarnih glasil; vodijo knjižnice (dela v knjižnici — urejanje knjig, izposojanje knjig in mentorstvo — ne moremo istovetiti z varuštvom kabineto); na večini osnovnih šol in gimnazijah, na poklicnih pa obvezno, organizirajo obisk gledaliških in filmskih predstav.*

Učni načrt za osnovne šole predpisuje na višji stopnji na leto 6 šolskih nalog, pogoste domače naloge, pogoste jezikovne kontrolne naloge, 6 knjig za domače branje. Vsak slavist na osnovni šoli poučuje najmanj v petih oddelkih in ima ob 22-urni obveznosti opravka najmanj s 130 učenci. (Če so razredi le po 26 učencev, kar je norma za ustanovitev oddelka!) Za popraviljanje predpisanih šestih šolskih nalog na oddelek porabi torej skupno za korekturo v šolskem letu 130 ur: $120 \times 6 \text{ nalog} = 780 \text{ nalog} \times 10 \text{ minut za korekturo ene naloge da } 7800 \text{ min., tj. } 130 \text{ ur. (Vsi izračuni za korekture so izdelani na osnovi } 1 \text{ ura} = 60 \text{ minut.) Če pregleda še po šest obveznih čtiv in vsaj dve domači nalogi na leto (kar je odločno premalo!) in za korekturo posamezne porabi } 10 \text{ minut, znaša to še } 188 \text{ ur. Pri tem še niso vštete korekture kontrolnih nalog in pregledi poprav. Z najmanjšo možno obremenitvijo opravi torej slavist na osnovni šoli nad } 300 \text{ ur dela na leto in zanj ni nagrajen (v veliki večini ne, z izjemo goriške šole in še katere).$

Če izračunamo učiteljevo tedensko obremenitev, dobimo te številke ur:

1. redna obveznost	22
2. šolske naloge	3,5
3. poprave poprav	1
4. korigiranje kontrolnih jez. vaj	3,5
5. domače naloge (2 na konferenco)	2,1
6. domače berilo (vsak učenec 6 beril)	3,5
7. nagradne naloge (1 na leto)	0,2
8. priprava za redni pouk	6
Skupaj tedensko	41,8

Naj posamezne točke utemeljim:

1. Učitelj slovenščine mora zaradi 22-urne obveznosti poučevati še 1 razred slovenski jezik ali pa dopolnjevati z drugim predmetom. Izračun je izdelan, da uči v 4 razredih po 30 učencev.

2. 4 razredi — 6 nalog $\times$ 120 učencev = 720 nalog $\times$ 10 min. = 7200 min. = 120 ur — tedensko 3,5.

3. 720 nalog $\times$ 4 min. = 2880 min. = 46 ur — 1 ura tedensko.

4. 12 na leto $\times$ 120 uč. = 1440 nalog $\times$ 5 min. = 7200 min. = 120 ur — 3,5 na teden.

5. 120 uč. $\times$ 8 domačih zvezkov = 960 zvezkov $\times$ 5 min. = 4800 min. = 80 ur — 2,1 na teden.

6. 120 uč. $\times$ 6 beril = 720 beril $\times$ 10 min. = 7200 min. = 120 ur — 3,5 na teden.

7. 120 uč. $\times$ 1 naloga = 120 nalog $\times$ 3 min. = 360 min. = 6 ur — 0,2 na teden.

Skupno porabi učitelj pri najmanjši obremenitvi 41,8 ur na teden. To je čas, ki ga učitelj porabi samo za poučevanje. In kje so še druge obveznosti (razredniški posli, konference, roditeljski sestanki ipd.), ki sem jih prej naštel in jih mora opraviti kot drugi učitelji? Kje je 42-urni delavnik, ki naj bi bil merilo in osnova tudi učiteljevega dela?

Za *gimnazijo* je položaj podoben. Predpisana obveznost znaša 22 ur. Vsak slavist uči v petih oddelkih (najmanj!), ima opravka s približno 150 dijaki (navadno več, saj so predvsem prvi razredi močnejši in štejejo tudi do 40 dijakov). Izračun pove, da ob štirih predpisanih šolskih nalogah na oddelek porabi slavist 150 ur samo za korekture šolskih nalog. Poleg tega bi moral pregledati osem obveznih čtiv, ki so znatno obsežnejša od osnovnošolskih, pregledovati domače naloge, jezikovne kontrolne vaje, referate (vse to je po učnem načrtu predpisano), kar znese skupaj nad 550 ur letno. — Tedenska obremenitev v urah:

1. redna obveznost	22
2. šolske naloge	4,2
3. 4 kontrolne jezikovne vaje	1,4
4. domače naloge (1 zvezek v konferenci)	1,4
5. domače berilo (vsak dijak 8)	5,6
6. referati (1 na leto)	1,2
7. nagradne naloge (1 na leto)	0,2
8. priprava za redni pouk	6
Skupaj tedensko	42

Natančneje:

2. 5 razredov (povprečje 30 dijakov) = 150×4 naloge letno = 600 nalog $\times 15$ min. = 9.300 min. = 150 ur, na teden 4,2.

3. 150 dijakov $\times 4$ naloge = 600 nalog $\times 5$ min. = 3000 min. = 50 ur, 1,4 na teden.

4. Isto kot kontrolne naloge.

5. 150 dijakov $\times 8$ domačih beril = 1200×10 min. 12.000 min. = 200 ur, na teden 5,6.

6. 150 referatov $\times 15$ min. = 2250 min. = 37,5 ur, 1,2 na teden.

7. Kot v osnovni šoli (tj. 0,2).

Tudi tukaj je samo s poučevanjem 42-urni delavnik presežen — brez drugih rednih obveznosti.

Slavisti na srednjih strokovnih šolah so še v slabšem položaju. Tu znaša tedenska obveznost 22 ur (ponekod 23 ur, 23. je dodana, ker zaradi delavniškega pouka odpadejo ure in tako se kompenzira učna obveza z dodano uro). Strokovne šole imajo le 3 ure tedensko slovenščino (kar je premalo, zato so slavisti že izrazili zahtevo po povečanju ur). Tako poučuje slavist navadno v osmih oddelkih. Če vzamemo isto povprečje števila učencev v razredu, isto uporabo časa (15 min.) za korekture štirih obveznih šolskih nalog kot v gimnaziji, isto za pregled domačega čtiva (8 predpisanih knjig na leto), domače naloge itd., uporabi slavist nad 600 ur letno za svoje delo. — Tedenska obremenitev slavista na srednji strokovni šoli pa je v urah takšna:

1. redna obveznost	22
2. šolske naloge	6
3. kontrolne jezikovne vaje	2
4. pregled domačih nalog (1 zvezek na konf.)	2
5. dnevniki praktičnega dela (jezik. pregled)	5,7
6. 1 nagradna naloga na leto	0,3
7. priprava za redni pouk	6
8. organiziranje gledaliških abonmajev in filmskih predstav	0,5
Skupaj tedensko	44,5

Podrobno:

1. Izračun je za minimalno obremenitev — 7 razredov.

2. 7 razr. $\times 30$ dijakov, 4 naloge letno $\times 210$ dijakov = 840 šol. nalog $\times 15$ min. = 210 ur — 6 ur na teden.

3. $210 \times 4 = 840$ vaj $\times 5$ min. = 4200 min. = 70 ur — 2 uri tedensko.

4. Isto kot pri točki 3.

5. 150 (I., II. in III. letnik) $\times 4 = 600 \times 20$ min. = 12.000 min. = 200 ur — 5,7 na teden.

Tedenska obremenitev slavista na srednjih strokovnih šolah je torej 44,7 ur na teden, brez drugih obveznosti.

Na poklicnih šolah uči slavist slovenski jezik in estetsko vzgojo. Vanjo so vključene poleg besedne umetnosti še druge umetnosti (likovna, plesna, gledališka, filmska). Za vsa ta področja se mora slavist še posebej pripravljati, ker za to ni strokovnjak. Vsaj 6—10 ur se mora dodatno pripravljati vsak teden.

(To znese za eno izmeno $72 \text{ ur} \times 3 = 216 \text{ ur}$.) Slavist na tej šoli mora učiti po starem učnem načrtu v vsaki izmeni najmanj v 5 razredih, kar znaša v celem letu 15 do 17 različnih razredov. V vsakem razredu sta obvezni 2 šolski nalogi; ker je v vsakem razredu 30 učencev, mora torej slavist popraviti letno najmanj $30 \times 30 = 900$ šolskih nalog. Še enkrat toliko pa mora popraviti raznih vaj, narekov, domačih nalog in obveznega branja, kar da skupno 900 vaj.

900 šolskih nalog $\times 10 \text{ min.} = 9000 \text{ min.} = 150 \text{ ur}$
 900 vaj $\times 5 \text{ min.} = 4500 \text{ min.} = 75 \text{ ur}$

To delo je sestavni del učnega programa in ga slavist na teh šolah mora opraviti. — K estetski vzgoji spada tudi gledališka vzgoja. Organizirati mora 2 predstavi; poleg tega mora organizirati obisk še ene likovne razstave (1 uro) in filmske predstave. Za 1 razstavo, 4 ure $\times 6$ predstav = 24 ur na leto + 4 za likovno, kar da skupaj 28. ur. Za redno pripravo na pouk je potrebna najmanj 1,5 ure, tedensko 9 ur. Preglednica ur:

1. redna tedenska obveznost	22
2. redna priprava za slovenski jezik s knjiž.	9
3. priprava za estetsko vzgojo	6
4. poprava nalog	6
5. organizacija predstav	1
<hr/>	
Skupaj tedensko	44

V to število niso zajete ure za pripravo proslav, delo v knjižnici, čas učno-vzgojnih konferenc, stike s starši in podjetji, udeležbo na aktivih ipd.

Vsi izračuni so izdelani za najmanjšo možno obremenitev in kažejo, da za kvalitetno opravljanje učno-vzgojnega dela pri pouku slovenščine (jezika, književnosti in tudi estetske vzgoje) tedenska obveza ne sme presegati 20 ur. Ker pride na vsakega slavista več kot 70 ur na leto (za toliko bi se namreč zmanjšala slavistova letna obveznost), smo mnenja, da je naša zahteva za enotno 20-urno tedensko obveznost za slavista že samo ob uporabi časa za šolske naloge več kot upravičena (osnovna šola 150 ur, gimnazija 150 ur, sred. strok. šole 210 ur, poklicne šole 225 ur). Izračuni tedenske obremenitve pa so pokazali, da je na vseh šolah 42-urni delavnik močno presežen. In kje je še čas poleg drugih šolskih obveznosti za samoizobraževanje? Področje dejavnosti, ki ga mora slavist zasledovati, je ogromno: domača in tuja literatura v knjižnih izdajah in revialnem ter dnevnem tisku, jezik, teorija, metodika, gledališče, film, saj mora biti seznanjen z najnovejšimi dognanji, ne more jemati svojega predmeta izoliranega, saj je kot vsi drugi predmeti živ. In za to delo slavistu mnogokrat zmanjka časa, čeprav bi moral za to uporabiti mnogo več časa kot kolegi drugih strok, saj izide tovrstne literature največ, saj vsakdo čuti potrebo po lastnem izpopolnjevanju in željo, da bi sledil razvoju svoje stroke. — Iz navedenega je razvidno, da je zahteva slavistov za zmanjšanje učne obveznosti upravičena, da pa s tem njegovo opravljeno delo še zdaleč ni stimulirano. Najpravičnejše bi seveda bilo, da bi bil slavist za vse vrste korektur posebej nagrajen po številu dijakov oz. zvezkov.

Poudariti moram, da pri tej naši zahtevi ne gre za precenjevanje našega predmeta in podcenjevanje drugih. Priznavamo, da ima učitelj tujih jezikov, zlasti na srednji šoli, veliko dela s popravami šolskih in drugih nalog, in da morajo popravljati naloge tudi matematiki, da pa slavistu zahteve predmeta (in po teh so sestavljeni tudi učni načrti in z njimi predpisane obveznosti slavista) nalagajo razmeroma več dela kot drugim. Vsi predmeti so enako pomembni za rast učenčeve izobrazbe, toda vsak predmet ne zahteva enake angažiranosti učitelja. Ne gre torej za predmet, za morebitno precenjevanje, ampak za delo, za po obsegu večjo obremenitev učitelja. Pri tem se opiram na temeljno načelo, da bodi vsakdo nagrajen za delo, ki ga dejansko opravlja.

Janko Čar
Pedagoška akademija Maribor

STANJE SLOVENŠČINE V JAVNI RABI IN SKLEPI LJUTOMERSKEGA ZBOROVANJA*

Od pomembnega zborovanja in občnega zbora v Mariboru in Ljutomeru je minilo dobro leto. To je sicer kratko obdobje, vendar dovolj dolgo, da lahko temeljiteje ocenimo pomen mariborskega zbora in pogledamo, kako je s »setvijo in plevelom na naši njivi«. Pri tem se takoj zastavita dve vprašanji: kaj smo napravili slavisti in kako se je našim vabilom in klicem odzvala širša javnost. Sklepi, ki smo jih sprejeli v Ljutomeru, so našemu društvu naložili težje in odgovornejše naloge, kot smo si morda mislili. Že uvodna izjava: »Slavistično društvo prelamlja s tradicionalnim zapiranjem v zgolj strokovne okvire in usmerja svoje delovanje v širšo družbeno problematiko« — napoveduje nekaj novih obveznosti. Sprašujem se: Ali smo stopili iz te zaprtosti? Bojim se, da odgovor na to vprašanje, kakor se bo izoblikoval na koncu v razpravi, ne bo tak, kot smo pričakovali. Tudi za izpolnitev 4. točke sklepov je zadolženo društvo, zlasti zadeva to podružnice. Poročila, ki smo jih poslušali na plenumu SD oktobra meseca, so bila v tem pogledu hudo skopa; delno bi lahko izvzeli le mariborsko podružnico. 6. sklep, ki se nanaša na učbenike, priročnike in strokovna pomagala, je — zlasti kar se tiče strokovnih pomagal in priročnikov — še vedno dokaj odprto vprašanje. Kakšen pomen ima tovrstna literatura, mislim, ni treba posebej govoriti. 7. in 8. člen se vežeta s področjem šolstva in prosvetno-pedagoške službe.

Plenum je pokazal, da smo tudi stanovsko problematiko spremljali premalo zavzeto. Tako smo v zadnjem hipu zbrali dokumentacijo o zaposlenosti slavistov na šolah. Takih ukrepanj nam manjka, ukrepanj, ko glavni odbor ne bo čakal na spodbude od spodaj, ampak bo takoj nastopil. Mislim, da ima za to vso pristojnost. Za kriterij, kako so posamezne podružnice uresničevale lanskoletne

* Tema pričujočega poročila je dokaj zahteva, kajti pojem »javno življenje, javna raba« zajema zelo široko področje. Zato bodo povzetki, ki se nanašajo na posamezne veje, nujno potrebni dopolnil.

sklepe, je bil poučen letošnji plenum SD. Poročila (natisnjena so v Jeziku in slovstvu) kažejo, da so se društva z ljutomerskimi sklepi vse premalo ukvarjala. Zato je prišlo na glavni odbor malo sugestij. Nekatere izvirne spodbude, ki so izšle iz posameznih podružnic, so ostale osamljene. Enotnega delovnega programa, ozko povezanega z ljutomerskimi sklepi, je bilo malo, čeprav se ne da mimo prizadevanj posameznikov, ki so se večkrat resnično zavzeli, da je društvo rešilo to ali ono pomembno vprašanje.

In kako je s slovenščino v javni rabi?

Znano je, da smo zadnja leta o tem vprašanju veliko razpravljali. Spomnimo se samo, koliko pisem se je zvrstilo v rubriki »pisma bralcem« (Delo). Vse smo srečali: nasvete, opozorila, obsodbe, zgražanja. Plaz tovrstnih dopisov se je kmalu po lanskoletnem zborovanju unesel; s tem pa seveda ni rečeno, da je že vse, kar se tiče rabe slovenskega jezika v javnem življenju, urejeno. Tovarna Aero vam bo še vedno postregla s *crveno-crnim trakom* za pisalni stroj. Ponuja nam tudi *nesavijajuči* karbonski papir in indigo v škatlah s 100 *araka*. Zelo trdovratna je MTT: še vedno ima na metrskem blagu navodila samo v srbohrvaščini. Industrija trikotaze, ki smo jo še pred leti kritizirali, ima, kolikor sem mogel ugotoviti, povsod slovensko besedilo. Zanimiv je primer tovarne Šampionke iz Renč. Letos poleti me je neki trgovec opozoril na njen novi izdelek — detergent »predpral«. Zbodlo me je, ker je imel samo srbohrvatsko navodilo. Že sem hotel poslati tovarni svojevrsten pozdrav, pa sem si nalašč premislil. Ni mi znano, ali se je kdo v javnosti ob to obregnil, zanimivo pa je, da ima novi »predpral« navodilo tudi v slovenščini. Takih in podobnih primerov je še dosti. Lani sem se vprašal, kako je z izvajanjem drugega odstavka 74. člena republiške ustave, in zahteval od pristojnih forumov pojasnilo. Odgovora ni bilo. Da je izdelek, ki ga pošlje na tržišče slovenska tovarna, opremljen s slovenskim besedilom, bi moralo postati za vse neprekršljivo pravilo. Vendar je treba priznati, da je večina naših podjetij le prisluhnila opozorilom.

Tisk. Po mariborskem zborovanju je bilo skoraj povsod čutiti izboljšanje. V zadnjem času pa se je jezik naših časnikov spet opazno poslabšal. Kar neprijetno je, če v uglednem časniku in pri nič manj znanem novinarju lahko spet pobiraš cvetke, kot so *napram* ipd. Dopisi zunanjih sodelavcev včasih šepajo. Tudi jezik v revijah ni tak, kot bi moral biti. Pred nekaj dnevi me je kolegica opozorila, da je v krajšem sestavku, ki je objavljen v znani literarni reviji, petkrat srečala »Uršo Plut«. In vendar sem bil tudi na tem področju prijetno presenečen. Že lani sem govoril o glasilih, ki jih izdajajo razne tovarne, kombinati in občine. Takih listov izhaja pri nas nekaj nad sto(!). Pregledal sem slabo petino in se prepričal, da so naša opozorila našla tudi voljne ljudi. Res je, da slovenščina v teh glasilih še ni taka, kot si jo želimo; v nekaterih listih je jezik celo slab, in bi bila nujno potrebna lektorska roka. Zanimivo je npr., da je glasilo mariborske Metalne Naša tovarna uvedlo marca 1967 zelo dober jezikovni kotichek, vodi ga strokovnjak (Antibarbarus). Slavist se v tem koticčku mnogo ukvarja z napakami, ki jih je našel v glasilu (pravopisne, slovnične, slogovne). Občasen, a dober jezikovni kotichek ima tudi glasilo Metalka. Žal je sicer v listu precej napak (*odnešena, zavisí, dočím, gotov izdelek . . .*). Podobno rubriko ima še Informativni fužinar (Ravne na Koroškem). Teme: slovarček tujk, pisanje števil, navodilo za vodenje sestanka (upoštet je tudi jezik). To je sicer samo nekaj belih vran, človek pa se vseeno vpraša: kaj pa naši osrednji časniki? V

mnogih tovarniških listih najdemo tudi literarne koticke; nekaj jih je prav dobrih (Skozi TAM, Bilten MTT — predstavljenih osem literatov, Naša tovarna, Ruški delavec, Odmev — B. Kidrič, Koroški fužinar). Tudi to lahko precej pove.

V zvezi z RTV se bom dotaknil le nekaterih vprašanj. O slovenskem televizijskem dnevniku že dolgo razpravljamo. Kako dolgo bomo še? Še bolj pereče je vprašanje otroških oddaj. Ko me otrok vpraša: »Zakaj pa ne govorijo slovensko?«, mi je čudno pri srcu. Ali res ne moremo dati otroku oddaj v materinem jeziku? In oddaja za šolarje. Tudi o tem bi bilo treba govoriti. Prenašamo ure in ure povprečnega, včasih celo podpovprečnega programa, uvajamo drugi program, nimamo pa denarja, da bi predvajali slovenske otroške oddaje.

Človeka tudi zbode, če se zgodi kaj takega, kot se je zgodilo ob slovesnosti, ko so odprli koprsko železnico: za zagrebško in beograjsko televizijo so oddajo komentirali v srbohrvaščini. Kdo bi pri nas pomislil, da bi slovenska televizija kako podobno srbohrvatsko ali celo makedonsko oddajo komentirala v slovenščini! Kar se tiče 5. točke ljutomerskih sklepov, sicer ne smemo reči, da se RTV ni potrudila. Želeli pa bi stalno jezikovno svetovalnico. Oddajo o slogu, ki je bila pred kratkim na sporedu, je hudo preganjal čas, kar ji je bilo v škodo. Nekateri uredniki sedaj bolj skrbijo za lep jezik. Tudi intervjuji so, menim, boljši. Zelo pa moti, če kdo »ljubljanči«, misleč, da je sobesedniku ali gledalcu bolj domač. To naj bi upoštevali zlasti kulturniki.

Slovenščina v dopisih, poročilih, samoupravnih aktih se polagomaboljšuje. Vendar so prav tu največje težave; starejše nekvalificirane kadre, ki sede po pisarnah, smo toliko let pustili pri miru, zdaj pa zahtevamo, naj Janezi pokažejo, česar se Janezki...

Kot predstavnik lektorske službe v Mariboru sem opazil, da ljudem ni vseeno, kako pišejo, volje, da bi si znanje dopolnili, pa ni veliko. Zato ta služba kljub prizadevanju ni mogla prav zaživeti. **Še vedno se čutimo premalo odgovorne. To, kar je drugod jasno samo po sebi, namreč, da je vsak, kdor govori ali piše za javnost, za svoje javno delovanje tudi odgovoren (ne samo za vsebino, tudi za jezik) — ta zahteva si pri nas še ni priborila prave veljave. Dokler ne bomo spremenili odnosa do kulture ustnega in pismenega izražanja (vključno z zahtevnostjo v šoli), tako dolgo si ne obetajmo kaj prida sadov.** Ni čudno, če se je nekaterim slavistom že uprlo to nenehno dokazovanje, da je dve in dve štiri, ko pa jim v brk ponavljajo: tri!

Lansko zborovanje je močno odjeknilo tudi pri naših najvišjih forumih. Tako se je pri Ck ZKS ustanovila posebna komisija in ta je razposlala anketo o rabi slovenščine v javnem življenju in v šoli. Komisija, ki so jo v tem sklopu osnovali v Mariboru, je pripravila obilo gradiva in pod predsedstvom tov. prof. Francke Varlove tudi obširnejše poročilo. Vendar vse od 15. marca 1967, ko je bilo poročilo odposlano, ne vemo, kaj je celotno gradivo pokazalo in kaj je osrednja komisija ukrenila.

Zboljšanje je čutiti tudi v javnih službah, npr. carini. V Mariboru so cariniki imeli poseben tečaj slovenščine.

Problematika, o kateri sem razpravljal, dobiva novo razsežnost, če vemo, da so v zvezni skupščini uvedli simultano prevajanje v jezike jugoslovanskih narodov. V zadnjem času pa zvezni zbor in zbor narodov razpravljata, kje bi še zagotovili enakopravno uporabo jezikov narodov Jugoslavije. V poštev pri-

dejo: predsedstvo republike, ZIS, državni in zvezni sekretariat, skupnosti združenj in asociacij na ravni federacije, kot so železnice, ZTT, zavarovalna skupnost, socialno zavarovanje idr. Upajmo, da se ne bo zataknilo že pri razpravi.

Ob koncu tega premišljanja se bo marsikomu vsililo vprašanje: kako dolgo bomo še zdravili? Ali že ni čas, da začnemo preprečevati? Za to pa sta poklicani predvsem osnovna in srednja šola. Tu je treba iskati ključ za rešitev teh vprašanj. O njih bomo morali slavisti še temeljito razpravljati. — Pa ne samo mi.

SKLEPI REDNEGA OBČNEGA ZBORA SDS*

1. Da bi bilo učno-vzgojno delo pri pouku slovenščine (jezika, književnosti in na nekaterih šolah tudi estetske vzgoje) kvalitetno, tedenska obveznost slavista ne sme presegati 20 ur.

2. Zavod za šolstvo SRS organizira vsaki dve leti obvezne počitniške seminarje o najnovejših znanstvenih izsledkih za strokovno spopolnjevanje slavistov. Udeležba je obvezna za vse, ki poučujejo slovenski jezik in književnost na srednjih in osnovnih šolah.

3. Periodično naj bi se prirejali tudi obvezni jezikovni tečaji za predavatelje drugih predmetov, humanističnih in naravoslovnih.

4. Funkcija prosvetno-pedagoške službe, ki je sedaj prvenstveno svetovalna in šele potem nadzorna, mora postati v prvi vrsti nadzorna in šele potem svetovalna. Zato je treba prosvetno-pedagoško službo okrečiti z možnostjo takojšnjega ukrepanja.

5. Poskrbeti je treba, da bodo šolski učbeniki, priročniki in skripta za vse predmete izhajali brez jezikovnih, pravopisnih in tiskovnih napak. Zato jih mora pregledati kvalificiran slovenist, ki s svojim imenom na kolofonu odgovarja za opravljeno delo.

6. Protestiram proti uporabi tujejezičnih učbenikov na naših šolah in zahtevamo, da se ali napišejo ustrezni izvirni ali pa dobri tuji prevedejo v lepo in pravilno slovenščino.

7. V interesu kulture slovenskega jezika zahtevamo, da se na vseh fakultetah, visokih in višjih šolah, ki vzgajajo bodoči učiteljski kader, uvede slovenski knjižni jezik kot obvezni predmet z izpitom (kakor je to z narodnimi jeziki v tujini in pri nas npr. s hrvatskosrbskim na zagrebški filozofski fakulteti).

8. Poskrbeti bo treba, da zaradi prestopanja z drugih fakultet ne bodo prihajali na slavistiko najšibkejši študenti.

9. Predavanja in vaje iz specialne metodike je na filozofski fakulteti treba premakniti na konec štiriletnega študija, da ne bodo ovirali drugega študija in da bodo učinkovitejši.

10. V začetku učiteljske službe naj bi mladi profesorji in predmetni učitelji imeli svojega mentorja; mentorstvo je treba uzakoniti.

---

* Ljubljana, 17. XII. 1967.

11. Pozivamo vodstva vseh šol, da načrtno skrbijo za gmotno osnovo sodobnega pouka slovenskega jezika in književnosti, tako da stalno in izdatno izpopolnjujejo knjižnice in zbirke učil.

12. Postopoma bo treba misliti tudi na ustanovitev Slovenskega literarnogodovinskega muzeja, sorodnega češkemu na Strahovu v Pragi.

13. Na prihodnje zborovanje Slavističnega društva Slovenije v Novem mestu je treba spet povabiti zastopnika iz Trsta in Celovca, da bo naše strokovno in nacionalno delo potekalo kar se da usklajeno.

14. Občni zbor Slavističnega društva je ugotovil, da se je kljub pismu SZDL, kljub sklepom lanskoletnega zborovanja v Mariboru in kljub pozivom še zmeraj veliko premalo storilo za uveljavitev in kulturo slovenskega jezika v javni rabi. Zato apeliramo

a) na slovenske poslance, da pri svojih nastopih v zvezni skupščini govorijo v materinščini;

b) na forume, ki so odgovorni za vse vrste javnih napisov in obvestil (plakati in podobno), da ne dovoljujejo jezikovno neustreznih besedil;

c) na tovarne, da končno vendar že začno dosledno opremljati svoje izdelke z navodili, kontrolnimi in garancijskimi listki ter podobnim v slovenskem jeziku.

15. Na televiziji morajo postati slovenski dnevnik, zlasti pa vse otroške in šolske oddaje; sedanje srbohrvaške bistveno oblikujejo ali maličijo jezikovno mišljenje in izražanje najmlajših.

France Jesenovec
Gimnazija Celje

NAKLONSKOST OBLIK, KI IZRAŽAJO PRIHODNJI ČAS

Posebno glagolsko kategorijo, ki jo imenujemo naklon, so spoznali že stari Grki in so jo imenovali enklisis, naklonjenje, zaradi česar tudi mi govorimo o naklonih. Po grškem naklonjenju je tudi moderni sintatikom naklon tista glagolska kategorija, ki izraža osebno razmerje govoreče osebe do glagolskega dejanja ali stanja. Potemtakem daje ta kategorija stavku nekakšno duševno barvanje, hkrati pa tudi utegne izraziti večjo ali manjšo stopnjo resničnosti dejanja ali stanja.

Vsaka oblika, ki izraža prihodnji čas je torej že sama po sebi bolj ali manj naklonska, saj iz njenega pomena sledi, da iz nje ne ugotavljamo sedanjih dejstev, marveč prihodnja, ki bodo šele nastopila, morda pa tudi ne. Sicer pa njeno modalnost izpričujejo tudi same opisne oblike v vseh jezikih, ki so izgubili tvorbo starega s-prihodnjika, kakor je bil grški *pajdevso* (bom vzgajal). Tako tvorbo je izgubila tudi praslovanščina, saj je opisovala prihodnji čas z glagoli *imam, začnem, načnem, hočem* + nedoločnik: *imam delati, načnem delati, hočem delati* itd. Tako zvezo je ohranila tudi naša slovenščina tako v nekaterih narečjih kakor tudi v starejših spomenikih, npr. *dela načnem delati* (Briž. sp. II,

42), *rad se hoću kajati* (Briž. sp. III, 47), *kateri mene spozna pred ljudmi, tiga jest tudi hočo spoznati pred mojim očetom* (Trubar), *na njih sadu je imate spoznati* (Trubar), *ja čon te ubuit* (Rezija), *čem bidet* (Borjansko in Kobarid), *tako čo ga ja istuč po riti* (privrški govor v Beli krajini), *kako ću krčćovati te* (SNP štev. 5025).

V splošnem pa je sedanja slovenščina tako izražanje prihodnjega časa izgubila, saj prihodnjik tako v živem govoru kakor v knjižnem jeziku delamo z *bom* in deležnikom na *-l*: *bom dela*. Seveda pa rabimo za prihodnji čas tudi dovršni sedanjik, ki je nasploh aorist, torej neomejeni čas z zelo pogostimi funkcijami prav za prihodnost: *jutri pridem na obisk*. V tem članku nameravam prikazati sedem naklonskih vlog jezikovnih sredstev, ki lahko izražajo prihodnji čas.

1. Prva taka funkcija je izražanje namena, pričakovanja, slutnje, sumnje ali pa odločitve: *Srajco ti že zašijem, drugega pa ne; Kravo prodam, če jo kdo kupi* (ljudska raba, prim. Ss 1964, 239); *Jutri pojdem spet na lov* (Levstik); *Povrnem se na svojo romarsko cesto* (Cankar). — V takih in podobnih primerih se namen dostikrat zaostri v grožnjo: *Ubijem te!, Ti bom glavo odrezal!, Le čakaj, jaz ti bom že posvetil!* (vse ljudska raba); ali *Jaz ga bom zaznamoval!* (Jurčič), *Ne pojde kar tako!* (Pregelj).

2. V svoji drugi funkciji izražajo sredstva za izražanje prihodnjega časa željo. Nasploh opisujemo v slovenščini želelnik z *naj* in sedanjikom (*naj se učijo*), pri pomožniku *biti* pa *naj* rajši vežemo* s prihodnjikom: *Naj bo!, Naj bo po tvojem!* (ljudsko), *Prost naj bo Slovencev dom!* (Prešeren).

3. Z oblikami, ki sicer kažejo na prihodnost, izražamo zapoved ali prepoved v malo milejši obliki (prim. Ss 1964, 242), kakor bi to storili s samim velelnikom: *Tu ostaneš!, Tega se ne boš dotaknil!, Da mi ne pridete več pred oči!* (vse ljudska raba); *Kar nič te ne bo begal!* (Pregelj), *Ne boste mi godli, nak!* (Milčinski), *Tudi nog ne boš ganil!* (Cankar), *Tega ne boš očital moji hčeri!* (Finžgar), *»Pretežko bo zate,« ji je branil Tonč* (Ingolič). (Prim. Ss. 1964, 242).

Pogosto imajo ta sredstva obliko vprašalnega stavka, še posebej za prepoved, s čimer je znova izpričano, da je velelnik v kar najtesnejši zvezi s prihodnjim časom, saj veli, kar naj se zgodi šele v prihodnosti: *Ali ne boš koj tiho!, Saj me ne boš pustil samega?, Boš šel hitro z mano!* (vse ljudska raba), *Kam naj vas pridem iskat?* (Miklošič), *Papa, ali naj ti lupim?* (Stritar), *Kje naj te pričakujem?* (Cankar), *Kaj ti kupim na somnji,* (SNP, št. 72), *Kaj mi boste peli?* (ljudsko).

Posebni odtenek prepovedi je tako imenovani odklonilni prihodnjik, ki z njim ne izražamo prepovedi naravnost, marveč nekako po ovinkih; *Kaj se boš toliko krčil, saj ne gre za kožo!* (Erjavec), *»Eh,« odgovori oče, »kakšen bo strah«* (Milčinski), *Vendar ne boš ti pometal, ko sem jaz tu* (Miško Kranjec).

4. Četrta naklonska vloga sredstev za izražanje prihodnosti je podajanje možnosti dejanja ali stanja; to delamo z dovršnim sedanjikom v obliki vprašalnih stavkov ali pa s prihodnjikom, okrepljenim z besedicami *mogoče, menda, morebiti, gotovo, nemara, lahko*, pa tudi z glagoloma *utegnem in morem*. Primerjaj: *Kdo vzdigne ta kamen?* (prim. Ss 1964), *Kdó se znajde v tej zmešnjavi?, Ali razbiješ oreh s prstom?, Bo že tako prav, Mož, ki prihaja, bo gotovo pravi* (vse ljudska raba); *Zdaj bo za silo menda dovolj* (Pregelj), *Zajcu sem nastavil,*

* Ss 1964, 247: »Le pri glagolu *biti* imamo namesto sedanjega časa prihodnji čas: *naj bo / . . .*«

se morda le ujame uhač (Pregelj), Morda mi ne boste verjeli (Župančič, Teta Liza), Samo ti jih lahko užugaš (Milčinski), Jaz bom morda še kdaj utegnil hoditi to pot (Jurčič), Utegnete še streljati danes (Finžgar), Utegne res kdaj tako nasti (Jalen).

5. V peti funkciji izražata prihodnjik in sedanjik *skromnost*, saj sta v nji blizu litote, kar nam potrjujejo izrazi *nemara, menda, nekam, neki, nekako, podoba je, zdi se, recimo, postavim, skoraj* itd. Npr.: *Menda vendar za to ne bova hodila na sodišče*, (ljudska raba), *Kaj je nam za to, če starega tako ali tako ukrotimo za nekaj časa, postavim, če ga vtaknemo v kako luknjo* (Jurčič).

6. Šesto naklonsko funkcijo glagolskih oblik za izražanje prihodnosti najdemo v realnem pogojnem podredju (prim. Ss 1964, 332), saj sta v njem prav ti obliki najpogosteje rabljeni: *Če bo dež, ne pojdemo na sprehod, če ne boš ubogal, bo šiba pela* (ljudska raba), *Če bo sniehl, bo še prav vušten* (Sele), *Al boš ti čej potrebvov, pa na me kna puzabe, da te puvrnam* (Rož), *»Če naj se vsi rešimo« je rekel baron, »moraš v Algirijo«* (Župančič, Teta Liza).

7. Za izražanje nujnosti rabimo predvsem glagola *imam in moram* z nedoločnikom, a tudi izraze *nujno je, treba je, potrebno je*, v nikalni obliki pa *nimam, ne smem, ni treba* ipd. Primerjaj: *Kadar pavra več ne bode, tudi gospued vrieti more* (Drabosnjak), *Človek more voerno, skrbljivo delati* (Prekmurje), *Tu morema papast al pa pakasit* (Cerkno), *Mi cesar da pavele, de morem bit soudat* (Cerkno).

Zveza *imam* ali *nimam* + nedoločnik je v slovenščini še vedno zelo živa tako v govornem kakor tudi v pisani besedi, posebej še zato, ker jo je v živem govoru »podprla« tudi nemščina z glagoloma *haben* in *sollen*.

Prav gotovo je domača raba v pomenu *imam* + nedoločnik, kadar je »v zvezi« z nemškim glagolom *haben*, saj v tem pomenu ne gre za nikakršen modalni izraz, marveč le za ugotovitev ali za poizvedovanje, kakor nam pričajo tile primeri: *Imam veliko opraviti, Imam marsikaj povedati, Tebi se imam zahvaliti, Mi imaš kaj očitati?, Imaš posoditi kaj denarja?* (vse ljudska raba); *Kdor se z gospodo brati, nema s čim orati* (ljudski rek), *Zaverat meni kaj imaš?* (NSP šte. 1), *Nimam kaj predenj postaviti* (Ravnikar), *Nimamo s čim platiti* (Levstik), *Kaj imam jaz opraviti se žensko?* (Stritar), *Doma pa nimam kaj skuhati*, (Tavčar), *No mislim, da nimaš kaj oporekati* (Miško Kranjec), *Svojega denarja nimam navade zapravljati* (Ingolič), *Povem vam, da nimam kaj pričakovati ne od otrok ne od koga drugega* (Beno Župančič).

Naklonskost pa seveda nastopi v teh in podobnih primerih pri zvezi *imam* ali *nimam* z nedoločnikom, kadar so podobni pomenu nemškega *sollen*, torej tedaj, kadar nekako uradno ali v čustveni razvnetosti kaj ukažemo ali prepovemo. V vseh teh in takih primerih v knjižnem jeziku radi zamenjamo glagola *imam* in *nimam* z glagolom *moram* in *ne smem*, medtem ko v živem govoru te zamenjave ni, kakor nam pričajo tile primeri: *Kar koj me imaš ubogatil, Tega mi nimate delatil, Zvečer mi nima nihče z doma hoditi!, Mi nimaš več priti domov!, Ana zapoud je venkaj šva od cesarja Avgustusa, de se cev svet popisat ma* (NSP šte. 4772), *Oče papež piše v Celje, da vsi hitro jmajo prit, Turka stran odpodit* (SNP šte. 23), *Imajo pejti, ima pridigo sturiti, ima nembški brati* (Trubar), *Nimaš ubijati, nimaš imeti, nimate hoditi* (Stržinar), *Da bi človek to premisla, kaj reštant prestati ma* (SNP šte. 111).

Ker je raba glagolov *imam* in *nimam* + nedoločnik v našem vsakdanjem govoru še tako živa, je po pravopisju in slovnici dovoljena tako za pomen *morem* kakor za pomen *moram*, zato gornja ločitev za pomen *haben* in *sollen* ni več potrebna. Kljub temu naj na koncu navedem še nekaj primerov za *moram* + nedoločnik: *Previdno moraš priti in nenadno* (Pregelj), *Misliti boš morala na kakšno posodo* (Miško Kranjec), *Ali si ti, kateri mora priti, ali naj drugega čaka-kamo?* (Luka 7, 19.), *Slava nam mora prinesiti srečo* (Župančič, Teta Liza, prevod).

Vlado Nartnik

Ljubljana

POMENSKA KATEGORIJA »KRUH«

11. Poleg *pogače* in *kruha* kažeta na prve stike s kulturo hrane pri staroselcih tudi izraza *budelj* »nadev« (Valjavec), »kruh opotičen z jajci in sesekljanim mesom« (Bela, Bašelj), *búdla* »nadev v pečenki« (Vodnik), »koruzni cmoki s slanino« (Ponikve), »koruzno testo s cibebami v obliki jajca« (Goriško) z glagolom *búdlati* »nadevati (klobase ali pečenko)«. Te besede je težko ločiti od *búla*, *búlja* »nadev«, *búlati*, *búljati* »nadevati« kor. in *fúlati* »isto« Sle. gorice. Izraze primerjajo s stvn. *fulli*, srvn. *vülle*, *vüllen*, nvn. *Fülle*, *füllen* »nadev, nadevati« (gl. Striedter-Temps DLS s. 95). Toda it. dial *abbodirre* »naphati z jedjo« kaže na verjetno še predromansko osnovo **bod-* (gl. F. Bezljaj, Poskusni snopič).

12. S tem smo obdelali najstarejšo plast besedišča, ki obsega praslovansko dediščino in prve sposojenke od staroselcev in od sosedov. Toda glavni del slovenske leksike so šele mlajše izpeljanke. Že pri besedi *kruh* smo omenili, kako nastajajo izpeljanke ponajveč iz zvez vrstnih pridevnikov s samostalniki bolj splošne oznake, npr. *kruh*, *potica*, *gibanica*, *pogača* ipd. Ker je pomenska teža na pridevnikih, se samostalniki zlahka nadomestijo s priponami. Zanimivo pa je, da izpeljanke navadno ohranijo spol mišljenega samostalnika: *lucijščak* »kruh na Lucijino«, *ocvirkovica* »ocvirkova potica«. Na *pogačo* sta najbrž vezani bkr. *novoletnica* »hleb belega kruha« in *náglasnica*¹ »opresnjača, ki jo je babica prinesla kumu ali kumi«. Včasih so pripone manj jasne, npr. *postružka*, *postrúžnik*, *postružnjáča*, *postrúžnica*, *postružnják* »kruh iz ostankov pri mesenju kruha«, vštaj. *žúlka*, *žúlca* »isto«. Pogosto se *kruh* imenuje po značilni obliki: *reglja* »kruh z navzkrižnimi regami«, *répar* »neki kruh: po trije rožiči skupaj pečeni« (Staro Sedlo), *rogúša* »svatovska potica«.

13. Med boljšimi kruhi je med Slovenci posebno razširjena *potica* »kolač iz nadevanega povitega testa« z dial. oblikami *povitica* (Slovenske gorice), *pogatica* (po križanju s *pogačo* — Lenart v Slovenskih goricah), *povitica*, *povetica*, *poftica*, *pohtica* (Bela Krajina), *povítá potica* (Poljčane), *putica* (Gorenjsko, Črna, Pohorje, vzhodno Dolenjsko, Obrh, Postojna), *povtica* (Kropa, Kras), *poj-tica* (Selška dolina), *petica* (Poljanska dolina), *potvica* (Suha krajina), *potica*

¹ Bkr. naglasiti se »javiti se« — torej naj bi se otrok z naglasnico javil botri (V. Novak, Slovenska ljudska kultura, 183).

(Ribnica, Bloke), *patica* (Gomilsko, Suha krajina, Vrhnika, Dutovlje, Bača), *optica*, *obetica* (Notranjsko — povzeto po gradivu za SLA). Obliko *potvica* pozna še Vodnik: *Teríce pogačo*, *Potvico jedó* (Nova pratika, Kimavec).

Potice se ločijo po nadevu, *potičevju* in imajo svoje posebne nazive, kot *makova potica* (prim. *mákovica* »makov povalnik« in *mákovnik*, *makovnjáča* »makov kolač«), *orehova potica* ali *orehovka*, *rozinova potica* ali *cvebovka*, *pehtranova potica*, *potica maslenka* (poprtnik na tri kralje v Grosupljem), *ajdova potica* (potica na debeli četrtek v Zdolah pri Brežicah; ajda je bila poleg vinske trte bogu Kurentu posvečena rastlina, gl. Möderndorfer, Uvere s. 163) ter *ocvirkova potica*, ki ji pravijo tudi *ocvirkovca*, *ocvirkovka* (Kremenik) ali *špehovka* (Bloke). Na Ježici naredo dve vrsti *špehovk*, *sladko*, iz bele moke in oslajeno, in *črno* iz krušne moke in neoslajeno. Kot vsak »žegen« ima *potica* (*povitica*) ponekod pomen »butara, beganica«. Po svoje značilna je prenesena raba pri botaničnih imenih *konjska potica* »bodeča neža« (Cig.) in *kozja potica* »osat« (Štaj.). Beseda je zašla celo v nemška narečja: *Politzen* »kolač iz nadevanega testa (Koštial. Svob. 1951, 188).

Potica z inačicami *povijača* (tudi »povita klobasa«), *povítnica*, *povitnják* se izvaja iz glagola *povi/ja/ti*, kakor *povítek* »neka povita jed« Plet. Iz čisto drugega glagola *povaljati* (testo) izhaja notr.-dol. *poválnica* »potica« (od tod najbrž gorka *pováncia* »špehovka« iz Ortneka ter *pováňica*, *polánčica* iz ljudske pesmi) in *povalnik* »der Strudel, zavitek«. Morda sodi zraven polj. *povaľka* »hlebček, kolaček« (M. Rey. verz. 63). Pomensko sorodne so tvorbe *vlejčenka*, *mlínčoička*, *hítrnk* (gradivo za SLA).

14. Na Gorenjskem in Goriškem je pogost sinonim za »potico; butaro« *beganica*, *beganja*, *gubánica*, *γvanca*, *hebanca*. Starejši etimologi so sklepali na metatezo osnove *gʷb- zaradi zvočno podobnih vzh. sle. *gibic*, *gibánic* »večplastni nadevani mlinci« (po križanju med *beganico* in *gibanico* je nemara nastala oblika *gubánca* »potica« iz Polskave — gradivo za SLA). Slovar Sadnik-Aitzetmüllerja pa dokazuje v slovanskih jezikih tudi sinonimno osnovo *bʷg-, npr. rus. *bgat'*, ukr. *bháty*, brus *bhač'* »zganiti, sesvaljkati«, tudi sbh. in bolg. je *obga* »zvaljano testo«. Osnova je ista kot pri nem. *biegen*. Da v sle. ne gre za metatezo, dokazuje tudi vipavsko *baže* »del vinograda, terasasti nasad trte«, kar je mogoče izvajati iz prasla, *bʷgja, s pomensko paralelo v starejšerus. *obʷža* »neka variabilna ploskovna mera«, v današnjih severnoruskih narečjih *óbža*, *vobžá*, *óbga* »isto« (inf. F. Bezlaja).

15. *Gibice*, *gibánice* so nasprotno izpeljane iz glagola *gibati*, prim. sbh. *da ima sira i masla, i moja bi mati znala gibati gibanicu* (Iveković R. s. 305). *Gibanicam* podobne so *repnjače*. Enoplastni bogato nadevani mlinci so *hajdinjače*, *postružnice*, *koruznice*, *kvasenice*, ženitovanjske *brak/o/vice* in *pirovíce* (Novice 1858 s. 141), bolj skromni so postni mlinci: *petkovíce*, *presnjača*, *jérpica*, v skledi pečeni pa se imenujejo *zlévanke*, *móčniki*, *zlévka*, *bazlamača*.

16. Krona božične mize je bil nekdanj *božični kruh*. Pekli so ga večinoma tri hlebce, pšeničnega, rženega in ajdovega. Te so, razpostavljene na pogrjnjeni mizi, posebej imenovali *poprtnik* (Zadobrova v Polju) ali *kopa* Železna Kapla). Po raznik krajih je imel *božičnik* različna imena. Omenili smo že ziljski *hedovec* in *ajčnik* ter dolenjski *župnik*. Okrog Brežic in v Beli krajini se pravi temu kruhu *božičnik*, *božičnjak*, *tribožičnik* (Semič — gradivo za SLA), na Koroškem in Goriškem pa kar *božič*. Na Štajerskem se imenuje *božičnik* navadno po mizi (prekm. *stolu*), ki na njej leži: *namžnik*, *namžnek*, *pomižjek*, *mižjek*, *mižnjek*,

*stovjek, postovjek, stojek, stalnik, pómuižjek, pómožnik, pómožiek, pùmžnik.*² Božičnemu kruhu so prisojali veliko zdravilno in srečonosno moč; Štajerke so dalje s *pómožnikom* vred blagoslovit tudi *bobovega deda* »kruha iz boba«, ki so ga narejale nerodovitne žene, da bi postale rodovitne. Istrski *didnjak* kaže, da je bil ta kruh prvotno bolj razširjen (gl. Möderndorfer, Uvere s. 67). Ivan Prijatelj (Psihologični paralelizem, ZSM Ljubljana 1902) vidi v tej uporabi *boba* sled verovanja v oplojujočo moč rastlinskega semena, ki lahko nadomesti moško seme, in navaja podobne primere pri drugih Slovanih. Tako je bila pri Rusih, ki pravijo o noseči ženski, da je *pokušala gorošku*, navada novoporočenca posipati z graham. Podobno moč je imel *hmelj*. Štajerskemu začinjenemu *môčnemu kruhu* so pripisovali izredno moč; kdor ga je pokusil pri sedmih hišah, je bil tako močan, da je preobrnil konja. *Môčen kruh* se je v Žrečah pri Konjicah imenoval tudi *prten kruh*, ki je bil začinjen z divjim hmeljem ali sezamovim zrnom (gl. Möderndorfer, Uvere s. 69). Zato moramo tudi najbolj splošno ime za božični kruh *poprtnik* ali *poprtnjak* z velikim pridržkom razlagati kot kruh s pogrnjene mize. Beseda *poprtnik* verjetno ni izvedena iz *prt* »ubrus«, ampak paralelno k štaj. *prten kruh* ali gor. *prtene klobase* »krvavice, jetrnice« naravnost iz neohranjenega glagola (lit. *perti*, Fraenkel LEW s. 578) s pomenom »naphati, tolči, nadeti«.

17. Za srečo so pekli Štajerci *krhljak* ali *režnjak*, v katerega je bilo zamešeno drobno nasekano sadje. *Krhljaku* podoben je južnonem. božičnik *Kletzenbrot, Hutzelbrot, Hutzelwecken* ali *Birnenwecken* (prim. *kloz-bire* »suhe hruške«, Lexer, in *Huzel* »krhelj, suhe hruške in jabelka, suho sadje« Cig.). Ponekod so mu rekli tudi *koc-kruh* ali *kuc-kruh*. V ta kruh so dali razna zelišča, kakor *grahek* »*Orobus vernus*«, *peruniko*, *perminko* ali *Perüново cvetje* »*Sempervivum tectorum*« in *beli lokvanj* ali *pljučnjak* »*Nymphaea alba*«.

18. Čeprav podobnost izrazov kaže, da bi bil naš *koc-kruh* sprejet iz nem. (zilj. *kvacni kruh* ali *kvocnjak* »neki božični kruh« izhaja iz kor. *kvoca* »suha hruška«), pa se zdi, da *koc-kruh* ni povsod samo s sadjem nadevan kruh, ampak tudi označa za vrsto božičnega obrednega kruha. Zvočno podobna so imena jedi pri drugih Slovanih: polj. *kucia* »obredna božična jed, pšenična kaša z medom in makom«, češ. nar. *kucija, gucija* »krompirjeva kaša«, csla. *kutija, kucija, kučija* »kuhana pšenica z medom«, rus. *ku'já* »obredna kaša iz ječmena, pšenice ali riža z rozinami in medom«. Machek z rezervo prišteva sem tudi temna imena češ. jedi: *kuba* »božična gobova jed«, *kucmoch, kucmouch, kucmocht, kudlmocht, kocouch, kocmando, kodymoušek* »žganci ipd.« (Po Machku EŠČ s. 244 je vse to sprejeto najbrž iz grščine.)

19. Med začinjene kruhe spada tudi *poprtnik, poprtnjak, poprénka* »medenjak, mali kruhek« poleg *fefernic* »pecivo raznih oblik, ki se obeša na prajtelj, butaro«, Rateče na Gor. Prvotno je bil *poprtnik* (češ. *pernik* iz *pepernik*) pecivo iz moke, medu in dosti popra, nem. je ponekod še zdaj *Pfefferkuchen* (Machek EŠČ s. 362).

20. Zelo star sinonim za *pogačo* mora biti *proja* »v žerjavici pečen kruh«, Sav. dolina. Rus. glagol *prudit'sja* »ogrevati« in češ. *pruditi* »žgati« kažeta na prasla. osnovo* *prôdja*, ki je morda sorodna z nem. *Brand* (inf. F. Bezlaja).

² Po Prežihovi opombi k Jamnici pomeni *stolnik* »bel, pšeničen kruh«, *miznik* pa »rženega« (gl. Prežihovo Zbrano delo, 7. knjiga s. 431).

21. Etimološko zanimivo ime je *gomulja* »roguša, svatovska potica; šarkelj« poleg *gomila* »neka jed iz jajc, sira in masla; kup, gomila«. Od tega ni mogoče ločiti *gomiliti*, *gomuljiti* »kopičiti, nalagati«. Vasmer REW I s. 611 primerja rus. *komúlja* »gruča, kepa« z lit. *gamulas* »isto« in *kamulys* »klobčič«. K temu spada nadalje sbh. *kom* »tropine«, bolg. *komina* »isto«, rus. *kom* »gruda, kepa«, *komit'* »kepo delati«, *komkat'* »mečkati v kepo«. Prasor. je let. *kams* »klobčič« s prevojem lit. *kemuras* »gozd, šop, kup«, let. *cemurs* »kobul, grozd«, srdn. *ham* »obor«, hol. *hamme* »obora« (gl. Berneker SEW I s. 557) ter češ. *kmen* »deblo, panj« (Vasmer REV I 606). Machek EŠČ. s. 118 pa priteguje še sbh. *gumati* »pogoltno jesti«, češ. dial. *gumati* »hitro jesti«, *ohuma*, *neohumo* »pogoltnež«, kar po njegovem ni iz srvn. *goumen*, marveč samostojna domača beseda kot *ham*, *gam*. *Potánc* »opresnik« s sinonimi *potepjlánc*, *potepjláč*, *potepjláča* se veže na dol. izraze *potánc* »pečeno neshajano koruzno testo« (F. Novak), »gosto, čvrsto testo« (*žganci so pravi potanc*, Pola Suyer); *potancan kruh* »neshajan, nizek«, *tépast kruh* »premalo shajan«, *tèmpast* »gost, čvrst, nerahel« (*žganci so tempasti*, Pola Suyer). Dol. *potancl* »ostanki v ponvi po cvrtju dunajskega zrezka« (dr. Kuret) je pomensko soroden tudi vštaj. *tépec* »potica, ki jo stepajo in premetavajo v ponvi, da dobi prav trdno skorjo« (Pajk, Črtice s. 62). — K zadnji besedi je treba navesti številne ekspresivne oblike: *tépec* »kij, bet; glava pri cepcu«, *tépelj* »panjač, krlj«, *tèp*, *tépec*, *témpelj*, *tempè*, *tápa*, »bedak, omejenec«, *tépast*, *tépav*, *tempast*, *témplast* »omejen, topoglav, naiven«, *tépec*, *tepíca* »klatež«. Njih osnovni pomen je nekaj intenzivnega, intenzivnega v stopanju, tlačanju, nekaj težkega in omejenega. Pomenu intenzivnega tlačanja sta blizu glagolnika *patánc* (je *jèmu γασπαδάρ γύαστ, sa jemial ták patánc*, I. Tominec) in *potecín* »veliko dela, tekanje ob ohceti« (Inštitut za slovenski jezik SAZU) z glagoli *tápati* »laziti«, *potancati*, *potantati*, *tep/e/tati*, *tepljati*; *tantati*, *tantuzati* »stopati, tlačiti« poleg »mečkati« (od tod *tépec* »neka debela sivkasta tepka« in *tépka* »hruška moštarica«). Verjetno se je med sabo pomešalo več različnih osnov. Stčeš. *tépititi*, *tépati* »nesti, nositi«, češ. dial. *tarabit* »težko nesti« primerja Machek EŠČ s. 526 z let. *stept* »težko nesti, vleči; brisati jo, truditi se«, lit. *tempti* »vleči, nesti, peljati«.

22. Že od naselitve so Slovenci sprejemali jedi in njih imena od romanskih sosedov. Zelo stara sposojenka je verjetno prim. *pin/i/ca* »fin. mlečen kruh; v žerjavici pečeno pecivo; kruh iz rumenjakov; vrsta presneca« in tol. *pinzót* »bel kruh z rozinami« (gradivo za SLA). Beseda je znana tudi v hrvaščini in izhaja iz ben. *pinza* (na Reki *pinka*, gl. HR IX 859).

Precej razširjeni so po narečjih *lezánji* »nitasti rezanci«, tudi *lizáje* (J. Logar) in *rezáni* (Ravn.). Mende LRS s. 88 jih primerja z ben. in furl. *lasàgne*.

Za nekatere besede, ki so se uveljavile tudi v knjižnem jeziku, je težko reči, po kateri poti so prišle k nam. Mednje spada *biga* (prim. ben. *biga* »zlep-ljena kruha s prečno rego v sredi«, Battisti DEI s. 516), *panada* »gosta krušna juha« (prim. furl. *panàde*, Mende RLS s. 101), *omleta* (franc. *omelette*) in torta, ki utegne biti sposojena tudi naravnost iz it. *torta* za srlat. *tortum* (Striedter-Temps DLS s. 238). Najbrž pa so ljudska sposojenka *makaroni*, kraš. *makarún* »makaroni; zmerljivka«, Mende LRS s. 92 jih izvaja iz it. *maccarone*, *macherone*, ben. *macaroni*, furl. *macaròn*.

V obrobni narečjih je sposojenk več, npr. goriš. *biyoli* (iz ben. *bigoli*, Mende RLS s. 46), *panjók* »vojaški kruh« (iz furl. *panòche* »okrogel kruh«), briš. *pompapur* »štruca«.

23. Neprimerno več je v slovenščini nemških sposojenk, saj smo bili Slovenci tisočletje vključeni v nemški državni okvir. Te sposojenke večinoma označujejo posebne jedi, ki pridejo prav redko na mizo, ob večjem delu, o praznikih in slavnih.

Med stare sposojenke sodi beseda *žegen*, znana tudi pri drugih Slovanih: češ. *žehnati*, polj. *žegnać*, gluž. *žohnovać*, ukr. *žehnatys'a*. Podobno še prus. *signat*, lit. *žegnoti*, fin. *siunaan*, stvn. *seگان*, *seگانون* iz lat. *signare*, gl. Miklošič SEW s. 407. Ljudski *žegen* je semantično mnogo bogatejši od knjižnega *blagoslova*, zlasti v smeri konkretizacije; z epiteti *kravji* (dol.), *leseni* (notr.) ali *moški* (bkr.) lahko pomeni *žegen* »butaro«, predvsem pa »velikonočni blagoslov jedil«: *žegna dati komu pokusiti*, *ženski žegen* (metl. ok.), *žegnica* (tolm.) (gl. Möderner-dorfer, Uvere s. 229, 233, 256).

Široke paralele imajo pri sev. Slovanih *bléki*: polj. *flak* »madež, čreva«, pl. *flaki* »vampi«, češ. *flek* »madež, udarec; znamenje«, *flekati* »tolči«, *fliček* »madežek«, pl. *fličky* »krpice v juhi« (Bernecker SEW s. 59).

Iz gnem. *oplāte* je stsla. *oplatъ/kъ/*), češ. *oplatek* (gl. Kiparsky s. 153); sle. *óblat* »hostija« pa je verjetno samostojna spojenka iz srvn. *oblate*.

24. Izraze za cvrtje je slovenščina večinoma prevzela iz nemščine. Gor. *bobom* pravijo drugod po Slovenskem *krófi* ali *krapi* (Podjuna), *krapčiči* (Ormož). Vštaj. *krāpci* so tudi »mlinci« poleg dol. *krápek* »vrsta peciva«, zilj. *krapčič* »hlebček (masla)« in tuh. *krapína* »laneni kravajec«. Sle. *kròf* in sbh. *kròfna* sta mlajši sposojenki nasproti starejšemu *krápu* iz stvn. *chrapfo*, srvn. *krapfe* »kavelj«, pren. »vrsta peciva«, nvn. *Krapfen* (gl. Stiedter-Temps DLS s. 158). *Žlikrofe* ali *žlikrofe* »vrsta cmokov« (Tolm.), poleg kor. *žakrapi* (Guts.) in ljub. *žínkrofa* »isto« (z disimilacijo *l* proti *r* in sekundarnim *n*, gl. Ramovš HG II s. 101) je Štrekelj izvajal iz bav.-avstr. *Schlickkrapfen*, *Schlittkrapfen*, štaj. *Schlickkrapfen* »mesni cmoki«. Sinonimni *žličniki*, *žličnjaki*, *žličarji* »cmoki« pa po mnenju Striedter-Tempsove DLS s. 253 kažejo, da so bili izpeljani naravnost iz besede žlica. (Za *žlikrofe* se vzame toliko testa, kolikor ga gre v eno žlico.)

Splošnosle. *flāncat* »cvrtnjak« z dial. oblikami *fāncat*, *fāncot*, *fāncut*, *fāncolt*, *fāncelt*, *fāncek*, *fānjek*, *fāncelj*, *fāncel* ter *flāncati* »kepice«, *fāncek*, *fāncelj* »bob« je bilo sposojeno v visokem srednjem veku (o metatezi *l* gl. Ramovš HG II 240) iz srvn. *phan-zēlte* »flancat«. Mlajši pa sta obliki *fāncelj*, *fāncel*, ki izvirata iz bav.-avstr. *das Pflänzlein* »debelo pecivo, često z vmešenim sesekljanim mesom, ki se cvre v ponvi, kozici ali pečici«. — Od te besedne skupine ni mogoče ločiti *fācelj*, jvštaj. *fácek* »cepilni ovoj; snežinka; vrsta rezancev«, kar je Kelemina izvajal iz srvn. *phatelat*, *phadlat*, *phacelat* »velikonočna jed«, Striedter-Temps DLS s. 119 pa misli na *fāncelj* z izginulim *-n-* kot v ljub. *Nonnentazeln*. Do pomena »cepilni ovoj« nasproti »rezanci« je prišlo po križanju z besedo *bacelj*. Po Dolenjskem in Notranjskem pravijo *flāncatom* tudi *kuheljni* ali *štravbe*. Dol. *kuheljni* (prekm. *kūlinji*) primerja Striedter-Temps DLS s. 161 z bav. *Küchel* »miška«, srvn. *kuchelín* »kolaček«. Štravbe so mlajše in izhajajo iz štaj. *Straube* »ocvrta konopčasti flancati; krhko pecivo iz maslenega testa; ocvrta jajčna jed (Striedter-Temps DLS s. 161, 231).

25. Posebno številno kategorijo sposojenk iz nemščine predstavljajo razni gostilniški kruhi in pecivo. Mednje sodijo *trénta*, *žémlja*, *štrúca*, *présta*, *lécet*, *piškót*. — *Trénta* »platasta žemlja; gostilniški kruh«, v Šk. Loki »hlebce na pogrebščini« se s kajk. *trenta* izvaja iz kor. *trènte* »zemlja«, štaj. *Trente* »ime v letu

1670 v Gradcu navadnega peciva« (Striedter-Temps DLS s. 239). — *Žemljo* (sbh. *zèmička*) pozna že Megiser. Striedter-Temps DLS s. 250 jo veže na srvn. *sèmel/e/*, ki izvira iz lat. *simila* »najboljša pšenična moka«. *Štruca* »podolgovat hlebec« in *štruc* »štručka« (Murko) je prevzeto iz kor. *strutz* »hlebec eliptične oblike«, štaj. *Strutz* »pšeničnik, štruca« (Striedter-Temps DLS s. 232). — *Prèsta*, vštaj. *preca* poleg gor.-notr. *prèšta*, *prèšca* »vahtič« je sorodno s kor. *prõtze* »isto«, štaj. *Bretze* »pecivo v obliki sprevitih rok«. Beseda izvira iz it. *braciatello*, srlat. *bracellus* (Striedter-Temps DLS s. 201, Lexer Mhw II s. 294). — *Lécet* »medenjak, strdenjak« (iz tega *léctar* »medičar« Plet.), *lecovt* »isto« poleg sbh. *lèpcelt*, *lèceld*, *lècider* izvira iz bav.-avstr. *Lebzelt* (Striedter-Temps DLS s. 167). — *Piškot* je sposojen iz bav.-avstr. *Piskotte* (štaj. *Bischkote*, tir. *pischgote*) srvn. *piscot* pa izvira iz it. *biscotto* (Striedter-Temps DLS s. 195, Kluge EW 79).

26. Manj je prevzetih imen za praznične kruhe. Mlednje sodijo *prájtelj*, *vah-tiči*, *župnik*, *šarkelj*, *štrukelj* in *bidra*. — *Prajtelj* »velikonočna in ženitovanjska pogača; butara (Rož)« se veže z bav. *Braitling* »vrsta kruha, pogače«, stvn. *preitinc*, srvn. *breitinc* »vrsta peciva«; poleg štaj. *Osterbreitling* »velikonočni mlinci«. Pri Gutschmannu je trikrat zapisana prvotna dem. oblika *praitlink*, medtem ko je *prajtelj* nastalo iz *praitlin. Do pomena »butara« je po Štreklju prišlo podobno kot pri *gubánici*, ki je kot »žegen« postala »beganica« (gl. Striedter-Temps s. 200). — Notr. *váhtiči* »hlebčki, ki se na vse svete beračem in otrokom delé« in tolm. *váhtnica* »pozna hruška« je izpeljano iz notr. *váhti* »vsi svèti«, to pa je sposojeno iz kor. *weich*, stvn. *vih* »svet« (Plet.). — Že omenjeni ribniški *župnik* ali *žüpnik* »božičnik s testenimi figurami, župnečecem na vrhu« je iz koč. *sipling* (prim. *sip* »sito«, torej kakor sito velik kruh«, Plet.). — Kor.-dol. *šartelj*, *šarteljč*, *šarkelj* poleg kor. *šartling* (Guts. 230) izhaja iz bav.-avstr. *Schärtel* v enakem pomenu (koč. *šärtl*, kor. *Schärtling*). Izrazi so v zvezi z bav. *Schart* »bakrena kozica za pečenje šarkljev, testenic« (Striedter-Temps DLS s. 216). — *Štrukelj* »povalnik«, pl. *štruklji* »pogača na gospojnico; svaljki v močniku« veže Striedter-Temps, DLS s. 232, s štaj. *Struckel* »močnata jed z različnimi nadevi, ponekod imenovana tudi *Strudel*«. Prim. *štrukolo* (T. Logar) podobno kot že omenjeni *kolasar* kaže na romansko soseščino. — Štaj.-prekm. *bidra*, *bider* »šarkelj« poleg *bidrih* »velikonočni kolač« (Haloze), *bidráča* »pekač« (Prekm.) je Kelemina izvajal iz štaj. *Wider* »kvašeno pecivo z rozinami, pòdobno šarkeljnu«; Striedter-Temps DLS s. 90.— Proces sposojanja iz nemščine še ni končan. Med mladimi besedami omenimo *šmórn* »pečenjak« (iz bav.-avstr. *Schmarren*, Striedter-Temps DLS s. 220), *buhtelj* (prim. nem. *Buchtel*) in palačinko (dun. *Palatschinte*, *-inke*) je prišlo prek madž. *palacsinta* iz rom. *placinta*; romunski izraz veže Machek EŠČ s. 349 z lat. *placenta* »ploščat kolač«.

27. Redke so v slovenščini madžarske besede. Izraza *reteš* »vrsta kolača« (iz madž. *retés*) in *cíпов(ec)* »pogača (iz madž. *cipó*) sta znana le v Prekmurju. Zadnji izraz je madžarsčina posredovala vrsti sosednih jezikov: sbh. kajk. *cipòv*, *cipòh*, v Vojvodini *cipovka*, slš. *cíпов*. dial. *cipovk*, *cipolok*, *cipolka*, ukr. dial. *cipyv*, rom. *tipau*. Starejše madž. *cipou* je bilo sposojeno iz srlat. *zippula*, it. *zippola* »ploščat kolač« (Gombocz-Melich 722). Po vsem slovenskem vzhodu pa je razširjena beseda *falàt* »kos (kruha)«, dem. *falátec*, *falátček*, *falátcec*, ki izvira iz madž. *falat* z istim pomenom. *Pita* »vrsta kolača« je prišla k nam prek srbohrvaščine iz tur. *pide*, *pite*, (gl. Lokotsch EW 1654, Kniezsa MS s. 718).

S tem smo zaključili poglavje jezikovnih vzporednosti s sosednimi jeziki. Videli smo, kako s starostjo čedalje bolj blede občutek za izvor besed. Zgodnje sposojenke nam ne zvene več tuje, vključile so se v življenje jezika z drugo najstarejšo plastjo iz praslovjanščine podedovanega zaklada, ki je dal osnovo izredno bogati domači leksiki za pojem »kruh«.

Ko smo se torej ob kruhu in pogači razgledali po zgradbi semantičnih struktur in smo odkrili v njih marsikaj iz kulturnega življenja našega ljudstva na stičišču treh velikih jezikovnih območij, smo spoznali tudi njegovo asimilacijsko moč, s katero je preobrazilo vplive od drugod v pravo last in sestavino svoje kulture. Celo sposojenke iz nemščine, ki so kot dokaz naše gospodarsko in kulturno najmočnejše in najnaprednejše sosesčine v slovenščini najštevilnejše in najbolj splošno rabljene, naše domače krušno izrazje predvsem le dopolnjujejo. Romanski (z izjemo posvojenega substrata), madžarski in srbohrvaški vplivi pa so praviloma omejeni samo na nekaj ozkih področij na skrajnem zahodu in vzhodu. — Ko bi imeli Slovenci več narečnih slovarjev in bolj skrbno zbrano besedišče, bi se verjetno dala pomenska kategorija »kruh« še znatno dopolniti.

LITERATURA

- F. Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wien 1886.
E. Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch I, Heidelberg 1908—1913.
M. Vasmer, Russisches etymologisches Wörterbuch I., II., III, Heidelberg 1950—55—58.
V. Machek, Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, Praha 1957.
A. Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, Warszawa 1957.
F. Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika, Poskusni zvezek, Ljubljana 1963.
I. Kniezsa, A Magyar nyelv Szláv jövevényaszavai, Budapest 1955.
D. Daničić, Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, U Zagrebu 1880—1882.
M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch II, Leipzig 1876.
M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar I, II, Ljubljana 1894, 1895.
V. Kiparsky, Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen, Helsinki 1934.
M. Mende, Romanische Lehnwörter im Slowenischen, Berlin 1953.
Striedter-Temps, Deutsche Lehnwörter im Slowenischen, Berlin 1963.
B. B. Martynov, Slavjano-germanskoje leksičeskoje vzaimodejstvije drevnejšej pory. Minsk 1963.
V. Möderndorfer, Verovanja, uvere in običaji Slovencev, Druga knjiga — Prazniki, Celje 1948.
J. Pajek, Critice iz duševnega žitka štaj. Slovencev, V Ljubljani 1884.
V. Novak, Slovenska ljudska kultura, Ljubljana 1960.
Gradivo za Slovenski lingvistični atlas pri SAZU.
Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, Slovenska Matica, Ljubljana 1902.

Zapiski, ocene in poročila

ANTON BREZNIK: ŽIVLJENJE BESED

Lani je izšla druga poljudna izdaja Breznikovih jezikoslovnih razprav in člankov, tudi tokrat v Šolarjevi priredbi, in bila v jesenskih mesecih eden od bestsellerjev mariborske založbe Obzorja. Nova izdaja, nastala triindvajset let po prvi, je dala prireditelju priložnost, da znova prikaže Breznika in njegove nazore ter da ob člankih in sodobni jezikovni negotovosti pove, kaj sam meni o obravnvanih vprašanjih; a tudi bralcem je omogočila kritično primerjavo osebnih pogledov z avtorjevimi in prirediteljevimi stališči.

Nova izdaja je precej razširjena in spremenjena. Razen osrednjih razprav o časnikarski slovenščini in o jeziku naših pripovednikov, ki sta bili jedro prve izdaje, pri naša vse Breznikove poljudnoznanstvene članke, ki govorijo o besedišču, stilu in besednem redu (Kako besede izgubljam, Novejše napake slovenskega sloga, Stritarjev slog, Jezik v kmetski povesti, Izdaje naših pripovednikov, Rodbinski priimki iz starih svetniških imen). Večina teh člankov v prvi izdaji ni bilo. Opuščen pa je spominski članek o Stanislavu Škrabcu. Knjiga ima obsežnejši uvod in 60 strani opomb, ki jih prva izdaja sploh ni imela.

Prireditelj prvi namen je bil, da čim boljše predstavi Breznika, ker se mu ne zdi prav, »da naši izobraženci tako malo poznajo znanstvenike, domače in tuje; vse je usmerjeno na literaturo, vse drugo ostaja v senci. To velja morda še prav posebej za jezikoslovce«. To se mu je odlično posrečilo. Življenje človeka, ki je bilo navzven tako rekoč negibno in je teklo svojo enolično pot med štirimi stenami, je Šolar razgibal s tem, da ga je razdelil na več samostojnih poglavij, ga premeril in ocenil z več različnih vidikov, pri tem pa ga ves čas osvetljeval z lučjo osebnega občudovanja in spoštovanja, kar je dalo celotnemu prikazu živahnost in neposrednost. Vendar pri tem delu ni zdrsnil v slabost občudovalcev — da bi namreč samo hvalil ali precejeval — ampak je spretno vpletal v pripoved tudi posamezne šibkosti Breznika človeka: dijaško povprečnost, mladeniško ambicioznost in domišljavost, trohico zrele trme in skoposti ter pretiranega strahu pred boleznijo. Iz življenja, o kakršnem smo vajeni brati v literarnih ali biografskih priročnikih deset, dvajset mrzlih vrstic, je Šolar napravil članek, ki Breznika človeško približa ter ga napravi domačega tudi bralcu, ki se ni imel priložnosti srečati z njim. Uvod, katerega glavni cilj pa vendarle ostaja prikaz Breznika kot znanstvenika, je poglobljen in razširjen zlasti s podrobno preiskavo Breznikovega dela za izdajo slovenskih narodnih pesmi in za pravopis.

V pripovedovanje o Brezniku znanstveniku in človeku je pritegnjenih veliko osebnih spominov na stanovskega druga in prijatelja ter opozoril na posamezna izjedna izhodišča in sporne znanstvene zadeve. Razen tega se srečamo ob robu te razprave, deloma pa v opombah, z vrsto Breznikovih sodobnikov sploh, in vsakdo med njimi je deležen primerne pozornosti, ocene ali vsaj anekdote (npr. Ramovš, str. 272). Zato lahko verjamemo tudi v prirediteljev povzetek Breznikovih načel o vprašanju, ki nas živo zanima, o odnosu med jezikoslovcem in pisateljem. Takole se glasi: »Naloga slovničarja je, da kaže poti, katere so prave in dobre; hoditi po teh poteh pa mora vsak pisatelj sam, ne da bi slovničarji pisatelje nosili po njih; objektivna merila so, a žive zmeraj samo v osebnih oblikah pisateljev, zato je zmotno, da bi slovničarji in uredniki imeli v zakupu edino možno objektivno merilo »pravilnega« jezika, na katero bi smeli napolniti in nategovati vse osebne oblike« (54, 55). Obravnava je Šolarju tudi omogočila, da je povezal jezikovna vprašanja tistega časa z današnjimi (naglas 44, velika začetnica 280, veljavnost Pravopisa 52), da je odkril svoje poglede na te stvari (lektorstvo 55, stavčna negacija 68) in nakazal naloge dandanašnje slavistike (dokončanje historične slovnice 56, ponoven pretres sponojenk 267, analiza časnikarskega jezika od 1892 naprej 289, jezikovna šola F. Levca 305). Tak način razpravljanja pa, podprt s primernimi stilnimi sredstvi (ogovarjanje bralca, manjši ekskurzi), bralca pritegne in mu podžge zanimanje za sicer puste stvari.

Pisanje te vrste pa ima tudi slabo stran: isto stvar je treba povedati večkrat. Čeprav se je Šolar ponavljajna zavestno in dokaj spretno ogibal, je v želji po variranju zašel v neenakost tudi tam, kjer sicer ne bi smel, npr. pri citiranju (prim. 'Pogreški pri nekaterih priponah' 28 : 'O napačni rabi nekaterih pripon' 58). Škoda je, da naslovi in podobne stvari niso bili posebej pregledani, saj bi se prireditelj tako lahko ognil večini podobnih nerodnosti.

Prireditelj drugi namen je bil, da s ponatisom Breznikovih del, s komentarjem, popravki in dopolnili Breznika ter s potrebnimi kazali tudi povprečnemu bralcu širše odpre vrata v zmeraj aktualno temo o slovenskem besedišču.

V prvih odstavkih opomb ponovi Breznikovo in svojo misel o namenu teh člankov, češ da »njegova dognanja niso hotela ustvarjati kakega ostrega purističnega merila«, da pa so vendar »močna spodbuda, da si po njih osvojiš kar se dá čist in lep, domač in razumljiv knjižni jezik«. In ker se mu zdi, da se je v teku zadnjih 30, 40 let po prvi objavi člankov »v rabi obravnavanih besed marsikaj spremenilo, nekaj celo po vplivu tu priobčenih člankov«, je dodal »izdaja še nekaj svojih opomb, ki naj vsaj na kratko pokažejo, kako je s posameznimi besedami danes«.

O pomenu in vrednosti Breznikovih člankov ni treba govoriti, tudi o koristnosti branja teh del ne, saj bi to pomenilo nositi vodo v Savo. Prav pa bo, če še enkrat poudarimo, da Breznik ni imel namena prilivati olja v puristično razvnetost, čeprav je večina člankov nastala v času raznarodovalnega pritiska pred drugo svetovno vojno, saj vse njegovo delo pa tudi praktično pisanje potrjuje to misel. (Nad nekaterimi besedami se je seveda tudi Breznik sam navduševal in jih uporabljal, ko jih je odkril: *nasledek*, *poročilo* 'izvestje', *razložek* ipd.). Puristični priročnik so napravili iz Breznikovih člankov posamezni ljubitelji slovenščine, zlasti nefilologi, ki niso razumeli duha

celote, temveč so videli le posamezne negativne predznake pri novejših sposojenkah. Breznik je namreč dobro vedel, da je mogoče tuje vplive na jezik, zlasti besedne, uspešno prestržati samo takrat, če je nezaželeni pojav še mlad ali če se ne sklada z razvojnimi težnjami v jeziku. Vse drugo je v večini primerov Siziŕovo delo. Pa o tem kasneje.

Ustaviti pa se je treba ob Šolarjevem osebnem prispevku k tej izdaji. Ni majhen. Popravlil je netočnosti v Breznikovih citatih, opozoril na spodrsrljaje in zavrnil nekatere nezadostno podprte ali premalo premišljene Breznikove trditve o jeziku obravnavanih pisateljev, zlasti o Jurčiču in Deteli. Še pomembnejši je njegov poskus korekture tako Breznikovih trditev o posameznih besedah kot nasvetov, ki jih na podlagi Breznika dajejo jezikovni svetovalci, zlasti Slovenski pravopis. Zato po pravici zavrača besedi *snidenje* in *snitje* kot nadomestilo za izposojenko *sestaneŕ*, o besedi *shod* pa pravi, da je tudi neuporabna kot sinonim, ker »nam pomeni samo množično zbiranje«. Na podoben način analizira dosti besed, npr. *brati*, *četa*, *hram*, *mošnja*, *vojska*, *zanimiv*, včasih pa preskoči celo v raziskovanje etimologij (*rasa*, *riskirati*, *šablona*). Pri tem opozarja tudi na nova dognanja, ki so jih prispevali k vprašanju drugi znanstveniki, npr. Toporišič o Finžgarju, Boršnikova o Tavčarju. Vendar se mi zdi, da je šel v komentiranju marsikdaj predaleč in da je dostavljaj stvari, ki ne spadajo k temi, npr. podatek, da je Sket »napisal tudi znano ljudsko povest Miklova Zala (1884)«. Prav na škodo teh, obrobnih, nebistvenih podatkov bi lahko Šolar še več povedal o obravnavanih sposojenkah, morda iz svojega znanja in gradiva ali pa kot povzetek različnih tujih mnenj; vse to bi koristilo pri razčiščenju tega zamotanega vprašanja. Tako pa se nikakor ni mogoče zadovoljiti niti z Breznikovimi nasveti za nadomestilo besede *vešč*, kaj šele z nejasnimi prirediteljevimi sklicevanji na Slovenski pravopis in Glonarja, ko je kot na dlani, da besede *vešč* ni mogoče polno nadomestiti z nobenim od desetih predlaganih sinonimov, ker ima vsak od njih svoje pomene in svoje zveze (*izurjen*, *izveden*, *ročen*, *spreten*, *učen*, *umetalen*, *umetelen*, *vajen*, *vedoč*, *veden*). Isto velja še za marsikatero besedo: *dejstvo*, *izpit*, *izvestje*, *pojav*, *prekiniti* ipd. Nasploh si bo bralec večkrat težko ustvaril sodbo, kaj o posamezni besedi misli prireditelj. Iz prej navedenega uvoda in iz prikazanih zgledov bo sklepal, da je Šolar pri oceni besed nepristranski, in se bo želel ravnati po njem. Ali kako naj se ravna, če najde o besedi, ki ga zanima, v Breznikovem članku dvom, v opombah odsvet ali prepoved iz Slovenskega pravopisa, nato pa Šolarjev pristavek, da se npr. *oklevati* »le redko rabi«, da se *umesten* »ne uporablja pogosto«, da se je začela *izkušnja*, *skušnja* »pogosteje uporabljati« namesto *izpit*, ali da se *čim* uporablja »zdaj redko, vendar še«, da je *ukiniti* »še zelo v rabi«, da je *znak* »v nekaterih zvezah še zmeraj trdno v rabi? Menim, da bo v teh in podobnih primerih ostal bralec premalo poučen in se zato ne bo znal prav odločiti.

Ta neodločnost v presoji besed se je nehote pokazala tudi v kazalu, v katerem »mastni tisk zaznamuje domačo besedo, ki jo je izpodirivala izposojenka ali tujka«. Marsikatera beseda je mastno tiskana, čeprav nima takega nasprotja (*maleti* — *slabeti*, *omedlevati*; *svitice* — *gače*), večkrat je ista beseda na enem mestu predstavljena tako, na drugem drugače (*prilika* — *priložnost*; *gibanje* — *pokret*; *gledati* — *motriti*; *slušati* — *ubogati*), so pa tudi primeri, ko prihaja že do nasprotujočih si, napačnih trditev (*prosvetljen* — *razsvetljen*, *razsvetljen* — *prosvetljen*, *omikan* — *razsvetljen*, *kulturen*; *izvesten* — *gotov*; *prilika* — *priložnost*; *gostoleti* — *žvrgoleti*), če seveda takšne stvari ne gredo na rovaš sicer redkih, a za tako knjigo kar nerodnih tiskarskih napak (*posilen* — *nasilen*; *lava* — *kredenca* — *globoka voda*), ali pa mastnega tiska ni, čeprav bi po vsej pameti moral biti (*istina* — *resnica*, *pester* — *pisan*, *uvaževati* — *upoštevati*). Res je sicer, da se da ta in oni primer opravičiti s stališčem, ki je formulirano v opombah, češ da »izposojenke v knjigi niso vselej in zlasti ne vsestransko pretolmačene, marveč samo ponekod in samo za tam navedeni pomen, /.../ in to je zaznamovano tudi v kazalu (žal ne dosledno)«; vendar bi bilo zaradi boljše, popolnejše in hitreje informacije koristno, še več, nujno, da bi kazalo sorodne probleme tudi povezovalo, čeprav jih je Breznik obravnaval ločeno. Posebno bi bilo to potrebno takrat, ko gre za informacijo o sposojenki, ki jo oba, avtor in prireditelj, odsvetujeta, saj bi bila to tudi edina pot, po kateri bi bralec lahko vse ali kar največ odločujočega zvedel o problematični besedi. Tako bi bilo treba dodati npr. sinonimnemu sklopu *težiti* — *prizadevati si*, *meriti* na besedi *nagibati se*, *siliti* ter v sklopu *zaeno*, *zajedno* — *obenem* sinonim *hkrati*, z ustreznimi številkami strani vred. V kazalu končno manjka precej besed, ki jih Breznik prav tako kot druge navedene razlaga v člankih (*salica* 77, *ožigosati*, *potom*, *zagonetka* 180, *bodi* 210), pa tudi številki strani, kjer so besede obravnavane ali komentirane.

Seveda, razčistiti vprašanje sposojenk do konca bi pomenilo znova pregledati, kar je pregledoval že Breznik, razen tega pa natančno preiskati, kaj se je z obravnavanimi besedami in zakoni, ki na rabo vplivajo, dogajalo zadnjih 50 let in kakšno je stanje danes — šele na tej osnovi bi bilo mogoče načelno pa tudi za vsako besedo posebej povedati kako in kaj. Tega kajpak Solar niti ni mogel niti ni imel namena napraviti, zato mu omenjenih pomanjkljivosti in nejasnosti pri ocenah posameznih besed ni mogoče šteti v zlo. Pa vendar je vprašanje tako pereče, da bi si človek želel vsaj približen, začasen odgovor. Zato naj mi bo dovoljeno pristaviti nekaj številčk in misli o tem.

Po kazalu sem naštel nekako 460 mastno tiskanih, tj. domačih besed z ustreznimi tekmicami (sposojenkami); pri štetju ponovitve iste besede na drugem mestu nisem upošteval. Če k temu prištejem tiste besede, ki bi po pravilu tudi morale biti tako predstavljene, lahko rečem, da obravnava Breznik v teh člankih 500 besed oz. sinonimnih problemskih parov. V tej številki je nekako 400 novejših sposojenk, 20 starejših (ljudskih), 50 tujk in 30 različnih besed (narečne, pravopisne, morfološke posebnosti). Obravnavane novejše sposojenke predstavljajo torej 4/5 vsega. Seveda pri tem ne gre za kakšno načrtno oz. popolno zbirko sposojenk: Breznik v teh člankih ne obravnava niti absolutno niti relativno vseh sposojenk; mnoge so sicer omenjene, pa nimajo opozoril, kakšni bi bili domači sinonimi zanje, npr. *bodriti*, *bolovati*, *soprog*; in končno je od posamezne večje družine včasih v knjigi en sam predstavnik, včasih dva, so pa tudi primeri, ko gre za maloštevilno, nepomembno družino, od katere so zajeti vsi člani. Zato sem za pretres vzlet od vsake polno predstavljene pomenske družine enega predstavnika in število obravnavanih sposojenk se je zmanjšalo na 305.

Pri pregledu in razvrščanju teh 305 novejših sposojenk se je pokazala naslednja podoba: sposojenka je zmagala (52), je bolj ali manj enakovredna s starim sinonimom (41), je v odnosu do sinonima stilno zaznamovana (25), se je vsaj v enem delu pomensko osamosvojila (82), se umika, peša (12), je zastarela ali mrtva (93). Jasno je, da resnično stanje sposojenk ni tako preprosto, kot ga predstavljajo te številke, ker so besede še drugače povezane med seboj, imajo lahko več značilnih potez in bi zato kdo drug marsikatero besedo drugače uvrstil, kot sem jo jaz, saj sem ocenjeval zgolj po osebnem jezikovnem občutku. Kljub temu pa bo držalo, da je slaba tretjina sposojenk zmagala, dobra tretjina je stilno ali pomensko osamosvojena, ena tretjina pa je odmrta. Tudi naknadna primerjava, ki sem jo opravil za besede, ki jih v opombah ocenjuje Solar, me — *mutatis mutandis* — potrjuje pri tej oceni.

Prostor oz. okvir poročila o knjigi ne dopušča, da bi utemeljil oceno in številke ter ob tem podrobneje načel vprašanje sposojenk. Naj zadostuje, da se ozrem na vprašanje z dveh strani: 1. Kaj je s sposojenkami, ki so zmagale ali ne kažejo nobene prave volje za umik, pa naj jih še tako preganjamo? 2. Kakšne so Breznikove zasluge za to, da je toliko in toliko sposojenk po njegovem nastopu odmrlo?

Število sposojenk, ki smo jih Slovenci uporabljali v času hejslovsanske zaverovanosti, je desetkrat večje od števila sposojenk, ki so se zdele Brezniku toliko žive ali pomembne, da je o njih spregovoril v teh člankih. Torej je razvoj sam poskrbel, da je večina nepotrebnega odpadla. Besede, ki so se ohranile do Breznika, so pokazale določeno življenjsko silo in postale tako ali drugače potrebne: ali kot goli sinonimi ali kot stilne variante ali kot novi pomenski nosilci.

Ko je Breznik razgrnil to problematiko pred slovensko javnostjo, se je velika večina piščočih navdušila za boj s sposojenkami, in praktični primeri, ki jih omenja tudi Solar v uvodu (Župančič, V. Levstik), kažejo, s kakšno silo se je začelo. Po zaslugi Breznikovih člankov je bilo omajanih v štirideset letih še okrog 100 sposojenk, ene že zelo zgodaj, ene komaj v zadnjem desetletju, nekatere pa še nekako životarijo. Menim, da bi morale biti te sposojenke definitivno mrtve za nevtralni knjižni jezik, mogoče jih je uporabiti le izjemoma kot stilna sredstva za označevanje oseb iz polpretekle dobe. Med takšne sposojenke štejem: *boja*, *broj*, *diven*, *diviti se*, *izvesten*, *jad*, *jedva*, *motriti*, *nego*, *obitelj*, *okititi*, *prilog*, *pušiti*, *svrha*, *štediti*, *vsled*, *zvati* ipd. Izločitev sposojenk, o katerih je govor, je bila pomembno, pozitivno dejanje v jeziku, saj smo se tako otresli nekaj neljubih prič svoje idejne zaletelosti v drugi polovici prejšnjega stoletja in utrdili v posameznih ključnih pozicijah besedišča spet nujno potrebno kontinuiteto, na žalost pa je bilo to dejanje preplačano, saj se je vsa jezikovna skrb v bližnji preteklosti obrnila v eno samo smer, v boj s sposojenkami, pri tem pa smo skoraj pozabili, da se v jeziku dogaja še kaj drugega: začel se je dotok novih sposo-

jenk, zalilo nas je morje različnih tujk, za malokateri strokovni pojem smo ustvarili svojo besedo, poglobila se je zareza med govornim in pisanim jezikom, začel se je podirati dosedanji naglasni sistem knjižnega jezika ipd.

Sposojenke pa, ki so preživele vse hude čase, pa naj so zmagale v celoti ali delno, da o tistih, ki so se pomensko osamosvojile, sploh ne govorim, te sposojenke bi morale izgubiti dosedanjo etiketo in dobiti v sodobnem knjižnem jeziku polno veljavo. Te besede so kljub neslovenskemu izvoru že tako razširjene in udomačene, da bi bil vsak nadaljnji boj z njimi brezuspešen, če ne kar nesmiseln. Ne gre za kapitulacijo ali utilitarizem, gre za koristno priznanje resničnosti v jeziku. Res je, da čista funkcionalnost ne zadovoljuje niti primitivnega človeka, res pa je tudi, da vse te besede že obstajajo v knjižnem jeziku, tudi v lepi književnosti, in ta zaradi njih ni nič slabša, nič manj slovenska. S tem pa ne bodi rečeno, da bi se morali zdaj obrniti v nasprotno smer in začeti preganjati domače sinonime, pač pa, naj vsakdo uporablja tisto izmed teh dvojníc, ki je bolj v skladu z naravnim izborom, z naravnimi razvojnimi težnjami jezika določene dobe. Po naravnem izboru bodo zmagale besede, ki bolj ustrezajo večini uporabnikov slovenskega knjižnega jezika. Če pa bodo ostali nekateri sinonimi po pari, tudi ne bo nobene škode. Med izposojenke te vrste štejem: *baviti se, bodočnost, bolnica, borba, itak, izpit, kleveta, možen, neumoren, odražati, oklevati, otvoriti, plamteti, podroben, posledica, priroda, razlika, slučaj, stremeti, težnja, zanimiv, zasluga, zrcalo* ipd. Na ta način bo mogoče zagotoviti govorečemu in piščočemu večjo samozavest in ekonomičnost pri učenju materinščine, razlika med idealnim in dejanskim knjižnim jezikom bo zmanjšana in naša pozornost glede pravilnosti in lepote jezika se bo lahko obrnila še v kakšno drugo smer, in najbrž ne brez koristi.

Pridružujem se želji prof. Šolarja, da bi se z Breznikovo knjigo seznanili vsi, ki bi radi »lepo pisali in govorili«, z upanjem, da ne bo nihče razumel niti člankov niti kazala in uvoda »kot puristični brus, marveč kot pouk o zgodovini posameznih besed in njihovem pomenskem razvoju in njihovi rabi«. V tem vidim koristnost in pomembnost Breznikovih člankov o naših sposojenkah, pa tudi ceno Šolarjevega prispevka.

Stane Suhadolnik
SAZU Ljubljana

NEKAJ MISLI O ESTETSKI VZGOJI V POKLICNIH ŠOLAH

Estetska vzgoja je bila uvedena v poklicne šole leta 1964 s predmetom slovenski jezik z estetsko vzgojo (Objave republiškega sekretariata za šolstvo 1964 — št. 1). Za novi predmet je bil podrobno in smotrno sestavljen učni načrt za slovenski jezik ter nakazana snov z vseh umetnostnih področij, učenci pa naj bi jo osvojili v treh letih svojega šolanja. S tem naj bi se bila v temeljih spremenila način in vsebina dela učiteljev slovenskega jezika na poklicnih šolah. V skladu z dotedanjim učnim načrtom — kolikor je sploh obstajal — so se namreč ti omejevali le na ponavljanje slovnične in literarnozgodovinske snovi ter šli tako v obsegu kot v zahtevnosti pod raven osnovne šole.

Prav zaradi tega nalogam, ki naj bi jih izpolnjeval na novo zastavljen slovenski jezik z estetsko vzgojo, teoretično ni bilo mogoče oporekati. Toda praksa je pokazala, da so sestavljavci novega učnega načrta vse premalo poznali dejansko stanje na poklicnih šolah.

Že v začetku je bilo jasno, da tako široko razvejane snovi v 180 učnih urah (108 za slovenski jezik in 72 za estetsko vzgojo), odmerjenih temu predmetu v treh letih šolanja, ne bo mogoče obdelati. Nadalje sestavljavci niso upoštevali zelo slabe intelektualne strukture učencev, kakršna zadnja leta prevladuje na poklicnih šolah; vanje se namreč v glavnem vpisujejo mladi ljudje, ki glede na slab učni uspeh v osnovni šoli nimajo možnosti nadaljevati šolanje na gimnazijah in srednjih strokovnih šolah. Zato je bilo prav tragično, da je novi učni načrt odvezl že tako majhnemu številu učnih ur, zvrsti umetnosti.

Najbolj problematično pa je bilo, da so obravnavo novega predmeta kot celote naprtli učiteljem slovenskega jezika, ki povečini nikoli v življenju niso študirali umetnosti, razen besedne, na žalost pa mnogi med njimi tudi niso tako vsestransko kulturno ki so bile prej namenjene jezikovnemu pouku, precejšen del za obravnavanje različnih

razgledani, da bi lahko umetnine uspešno razlagali, kakor to predvidevajo sestavljavci učnega načrta v svojih navodilih.

Navodila so v celoti potrebna kritičnega pretresa, navedla pa bi le njih zadnji del:

»Razumljivo je, da vsak predavatelj ne more biti strokovnjak v vseh vejah umetnosti, lahko je pa vsak posrednik umetnin, če posreduje spoznanja z modernimi sredstvi, ki so dandanes že na razpolago (film, diapozitivi, ekskurzije, razstave, magnetofonski trakovi, radio, televizija, gledališke predstave, koncerti, literarni večeri itd.). Program je okviren, to se pravi, da zajema snov v obsegu splošne kulturne razgledanosti.

Poudarek je na demonstraciji, doživljanju, osvajanju, izvajanju, razlaganju in razumevanju domačih in sodobnih umetniških del.« (Objave št. 1/1964.)

Ali se ob teh vrsticah celo laiku ne poraja misel, da bi morali študij na slavistici presneto razširiti in raztegniti, da bi učitelj slavist uspešno delal po teh navodilih?

Pripomočki, ki so jih dobili učitelji slovenskega jezika v poklicnih šolah leta 1964 za obravnavo estetske vzgoje (F. Bohanec, Estetska vzgoja I., II. in zbirka črno-belih posnetkov likovnih in arhitektonskih stvaritev), niso dosti prispevali k strokovnemu izpopolnjevanju in tako so si mariborski učitelji tega predmeta sami poskušali pomagati. Na njihovo prošnjo je ravnatelj umetnostne galerije v Mariboru izbral primerne posnetke likovnih umetnin za zbirko barvnih diapozitivov, ki jih je nato bolj ali manj uspešno izdelala delavska univerza; sestavil je tudi kratki razlago teh umetnin. Ravnatelj glasbenega šolskega centra v Mariboru je posnel na magnetofonski trak nekaj ur glasbene vzgoje, najprizadevnejši učitelji pa so s sodelovanjem zavoda za prosvetno-pedagoško službo v Mariboru sestavili podroben učni načrt za vse tri razrede. Vendar slednjega zaradi premajhnega števila učnih ur in zaradi preslabe strokovnosti ni nihče v celoti izvajal.

Ne moremo seveda mimo tega, da so nekateri učitelji vložili v priprave za razlago posameznih umetniških stvaritev mnogo časa in truda ter so zato tudi dosegli pri mladih ljudeh zanimanje za gledališko, filmsko, likovno in glasbeno umetnost. Toda za mariborsko območje lahko trdim, da so ti učitelji v manjšini; večina ima učni načrt za estetsko vzgojo le na papirju, pri delu v razredu pa se omejuje na jezikovni pouk in na obravnavo literarne zgodovine.

Verjetno se bo ta ali oni ob branju tega članka vprašal, zakaj se niso učitelji slovenskega jezika že takoj leta 1964 uprli načrtu, ki je terjal od njih delo, za katero se drugi strokovno usposablajo štiri ali več let. Najbrž je bilo v začetku marsikoga sram priznati, da ni tako »splošno kulturno razgledan«, kakor so predvidevali sestavljavci učnega načrta za estetsko vzgojo; glavni vzrok zadržanosti pa je bil strah, da bi učiteljem slovenskega jezika od pičlega fonda odvzeli še nekaj ur in bi potem morali poučevati slovenski jezik v 12 razredih, če bi hoteli izpolniti svojo tedensko učno obveznost. Kakšno obremenitev bi to pomenilo, vemo samo slavisti (12 »kupov« šolskih nalog vsak drugi mesec, korekture drugih pisemenih vaj in delavniških dnevnikov v 12 razredih itd.).

Z letošnjim šolskim letom se po novem zakonu o srednjih šolah (Uradni list SRS 18/67) poklicne šole vključujejo v sistem srednjih šol. V skladu s tem zakonom se je spremenil tudi učni načrt za slovenski jezik z estetsko vzgojo, predvsem pa se je povečalo število učnih ur, namenjenih temu predmetu, od 180 na 315 (180 za slovenski jezik in 135 za estetsko vzgojo). Z letošnjim šolskim letom bi morale začeti s poukom po novem učnem načrtu vse poklicne šole v I. razredih, vendar so dobile ta načrt šele 8. septembra 1967, kar seveda niti malo ni prispevalo k uspešnemu začetku dela na šolah. (V pojasnilo: pedagoški svet pri sekretariatu za prosveto in kulturo SRS je izdal novi načrt 28. junija 1967, zavod za šolstvo SRS ga je poslal ostalim zavodom za šolstvo in poklicnim šolam 4. septembra 1967, pouk pa se začel vsako šolsko leto 5. septembra ...)

Novi učni načrt se precej razlikuje od prejšnjega, ali pa je ta sprememba pouku slovenskega jezika in estetski vzgoji na poklicnih šolah v prid, o tem bi bilo treba razpravljati ob drugi priložnosti. Zaenkrat bi samo ugotovila, da je del načrta, namenjen pouku slovenskega jezika, tokrat sicer vsebinsko razdeljen po razredih, vendar nima toliko metodičnih in snovnih napotkov kot prejšnji. V estetski vzgoji je večji poudarek na posameznih zvrsteh umetnosti in na umetninah samih.

Zopet pa niso imeli sestavljavci učnega načrta pred očmi kvalifikacijske strukture ljudi, ki naj bi ta predmet poučevali, in zato tudi niso oskrbeli prepotrebnih pri-

ročnikov niti za učitelje niti za učence. (Te šole celo že dolgo nimajo nobenega slovenskega berila, ki bi ga lahko uporabljale za obravnavo leposlovnih stvaritev.) Junija 1967 je za učitelje estetske vzgoje sicer bil v Ljubljani tridnevni seminar, na katerem so predavali strokovnjaki o glasbeni, plesni, likovni in besedni umetnosti, toda vprašala bi sestavljavce učnega načrta za estetsko vzgojo ter predavatelje na tem seminarju, ali so res prepričani, da bodo lahko slavisti po tem seminarju (kolikor so se ga sploh udeležili) uspešno razlagali učencem poklicnih šol likovne, glasbene in plesne umetnine, kakor to predvideva učni načrt, če pa so strokovnjaki potrebovali za obvladanje te snovi štiri ali več let študija? In ali ni že stara modrost, da lahko zanimivo, preprosto in privlačno posreduje kako snov le tisti, ki »zajema iz polnega«? Učitelj slavist ne bo mogel uspešno delati, ker se bo moral za vsako učno uro posebej učiti — čeprav je bil na *tridnevnem* tečaju v Ljubljani. Ali pa so morda sestavljavci učnega načrta mnenja, da je tak način dela za bodoče kvalificirane delavce še vedno dober?

Ne bi želela, da bi kdo razumel moje besede kot napad na uvedbo estetske vzgoje v poklicnih šolah. Nasprotno: mnenja sem, da je našemu delovnemu človeku — ustvarjalcu in upravljavcu — nujno potrebna širša kulturna in družbena razgledanost, za katero si mora pridobiti osnove med rednim šolanjem. Samo tako ne bodo naše gledališke in koncertne dvorane prazne in ne bodo naše likovne razstave zaman čakale obiskovalcev in — ne nazadnje — ne bodo tako skopo odmerjena sredstva našim kulturnim ustanovam.

Kakšen je moj predlog? Estetska vzgoja mora ostati na poklicnih šolah — če še ne bi bila, bi jo morali na novo uvesti — toda predavajo naj jo *strokovnjaki*. Ob povečanem številu učnih ur, namenjenih jezikovnemu pouku in estetski vzgoji, bi se dalo to izvesti, ne da bi se s tem povečalo število razredov, v katerih bi poučevali slavisti materinščino in besedno umetnost. V letošnjem šolskem letu bi bilo nemogoče uvesti nov način dela, toda bilo bi potrebno pravočasno organizacijsko vse pripraviti, da bi delo v redu steklo 5. septembra 1968.

Ob koncu vabim tudi druge — slaviste, likovnike, glasbenike —, da povedo svoje mnenje o potrebi in uspešnosti estetske vzgoje v poklicnih šolah. Osnovo za oblikovanje tega mnenja pa naj jim dasta oba učna načrta — iz leta 1964 in 1967.

Francka Varl
Pedagoška akademija Maribor

V OCENO SMO PREJELI

Jože Dular, Udari na gudalo, Jandre! 369 str. Založba Obzorja Maribor — Dolenjska založba Novo mesto, 1967.

Jadranski koledar 1968. Založništvo Tržaškega tiska, Trst, 1967, 283 str.

Anton Ingolič, Jesenske disonance. Novele in črtice. Založba Obzorja Maribor, 1967.

Vladimir Gajšek, Pesmi. 65 str. Založba Obzorja Maribor, 1967.

Bogomil Fatur, Osebnosti — dela — ideje od Shakespeara do Shawa. Razpotja 13. 168 str. Založba Obzorja Maribor, 1967.

Marjan Kolar, Sledovi medalj. Mlada obzorja 17. 115 str. Založba Obzorja Maribor, 1967.

Sovetskoe Slavjanovedenie 6/1967. Akademija nauk SSSR.

Problemi 58, Oktober 1967.

Mednarodni slovarček tehniških gledaliških izrazov. Ob stoletnici Dramatičnega društva 1867—1967. Slovenski del pripravili Janko Moder, Viktor Molka in Dušan Tomše. Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega 40. Ljubljana 1967, 144 str.

Rosanda Sajko, Henrik Ibsen in prve drame Ivana Cankarja. Knjižnica MGL 37. Ljubljana 1966, 128 str.

Ciril Debevec, Izbrani gledališki članki. Ob stoletnici Dramatičnega društva 1867—1967. Knjižnica mestnega gledališča ljubljanskega 39. Ljubljana 1967. 256 str.

V NAŠIREVIJI ŠE NISMO OCENILI:

Thomas F. Magner, Language and Nationalism in Yugoslavia (iz Canadian Slavic Studies, I, št. 3 (Fall, 1967) 333—347).

Jozef Ružička, Tézý o slovenčine. Bratislava 1968, 12 str.

V. D. Belenkaya, Modern English Morphology. Izdatel'stvo moskovskogo universiteta. 1966. 58 str.

M. V. Davidov, Segmental Phonology (A summary of lectures). Izdatel'stvo moskovskogo universiteta. 1967. 44 str.

G. G. Egorov, Suprasegmental Phonology (A summary of lectures). Izdatel'stvo moskovskogo universiteta. 1967. 54 str.

VPRAŠALI STE

JEZIK SLOVSTVENIH ZGODOVINARJEV

Spoštovani tov. urednik, revijo Jezik in slovstvo prejemam, odkar izhaja. Vsake številke se razveselim in jo s koristjo berem. Pred leti so v vaši reviji izšle tudi moje Opombe k Jurčiču (k Jurčičevemu Zbranemu delu).

Vaše vabilo na platnicah letošnje prve številke me je spodbudilo, da Vas želim opozoriti na nekatera vprašanja našega jezika; prosim, da v listu nanja odgovorite. Če bom pozneje utegnil, morda pošljem še kak članek.

1. Moti me raba oziralnega zaimka za acc. sg. srednjega spola, ki ga mnogi naši pisatelji, publicisti in časnikarji enačijo z moškim spolom; ali ni to maskulinizacija, ki se prenaša iz narečja v knjigo? V II. knjigi Slovenske književnosti 1945—1965 sem nabral naslednje primere: »Ima vse znake okolja, kakršnega lahko doseže« (136), nam. kakršno! — »V dogajanju, v katerega so pritegnjena« (145), nam. v katero! — »Se zaveda življenja, kakršnega živi« (151), nam. kakršno živi! — »Pri pojmovanju gledališča, za katerega je pogoj« (162), nam. za katero! — »S tem dejanjem se odvija drugo, v katerega je vpleten« (176), nam. v katero! — »Proti načelu, za katerega naj bi se ogreval« (212) nam. za katero! — »Skupno izhodišče, kakršnega so poudarjali« (295), nam. kakršno! — »Razpoloženje, kakršnega je ustvarila« (303), nam. kakršno!

2. Moti me nepotrebna raba kazalnega zaimka za sr. spol »to«, ki se je že močno razpasla, a slabi strnjeno stavka in jasnost misli, podobe. V knjigi, ki jo navajam zgoraj, sem našel primere: »V tem delu ni dramatičnega okvira, kakor je *to* značilno za druge njegove drame« (145). Kaj hoče pisatelj povedati? Ali: V tem delu ni dramatičnega okvira, kakršen je značilen za druge njegove drame? — »Pravica osebnosti, ki doživlja svet, kakor *to* ustreza njeni naravi« (224). Brez »to« bi bilo bolj razumljivo in stilistično boljše. — »Nam tudi pomorete, kadar je *to* potrebno« (225); velja isto kot v prejšnjem primeru. — »V upodablajoči umetnosti se že 40 let trudijo zapustiti predmet in ga zatajiti, kakor *to* dela abstraktna umetnost« (269). Brez »to« bi bil stavek jasan, zdaj pa kaže, da abstraktna umetnost na svoj način zapušča predmet, druge umetnosti pa na svoj. Str. 340: »Ta red pisatelj realistu namreč ne dovoljuje, da bi samovoljno posegal v živi tok dogodkov . . ., kakor se je *to* zgodilo npr. Mimi Malenškovi v povesti Matjaž«. Kaj se ji je zgodilo? Ali ji »ta red ni dovolil, da bi samovoljno posegala v . . .« »Očitati Vidmarju esteticizem, kakor je *to* napravil Kermavner« (285) — ali je *to* kdo drugače napravil kakor Kermavner? »Ne nastaja iz dialoga, kot si *to* razlaga Vidmar« (292) — pač pa, kot si *to* razlaga x. y.! — »Dodajajoč psihoanalizo, kakor je *to* storil ravno Kopit« (326) — ne pa, kakor je *to* storil x. y.! V Družini 1966, 191: »Otroci so danes drugačni, kot smo *to* bili pred vojno« — kaj smo bili »To« pred vojno?

Kako potrebno bi bilo, da bi kdo nadaljeval Jezikovne pogovore v Delu in vsaj najhujše stilistične in slovnične napake trebil iz današnje slovenščine.

3. »Slovenska književnost 1945—1965«, 337 ima stavek: »V petdesetih letih je mnogo pisal zlasti o pojavih, ki *tečejo* v sodobnih umetnostnih oblikah«, nam. ki se kažejo, nastopajo. Najboljše pa bi bilo: . . . je mnogo pisal o pojavih v sodobnih umetnostnih oblikah! — Kaj vse »teče« v Slov. knjiž. 1945—1965: teče beseda o stilu (210), teče

dialog (244), teče spor! (248), razprava je stekla (268), pojavi tečejo (337). To je bogastvo slovenskega glagola!

4. In še: str. 225: »Kritika je zavračala shematiko, a nič manj je odklonila... 238 str.: »Nič manj pa je bil pozoren na to, ali si je izbral dramatik...« Doslej sem slišal in bral le: nič manj *ni odklonila*... nič manj *ni bil* pozoren. Če pa kje morda tako tudi govorijo, ali je dovoljeno take *narečne oblike* rabiti v znanstveni razpravi? Ali: »S pravilnim *koriščenjem* (!) te nove družbene pridobitve za doseg boljših družbenih razmer in pravičnejših odnosov med ljudmi...« (174). »*Pristopu* k eksistencialistični filozofiji v povojnem času pa ni ravno koristilo, da...« (230).

5. V »Slovenski liriki 1945—1965« (SM 1967) so pesmi *brez ločil*, drugod se *začetnice pišejo z malo črko*. — Čemu slovnica razlaga pravopisna pravila in učenci dobivajo slabe rede, če jih prav ne stavijo, če enaka pravila ne veljajo za tiste, ki slovstvo ustvarjajo (pesnike)? Menim, da bi bilo koristno, če bi revija Jezik in slovstvo v vsaki številki posvetila nekaj strani pouku v stilistiki in pobijanju najpogostejših napak v govoru in pisanju; zgledov v časopisju in drugod je dovolj.

Toliko za sedaj. Če mi boste odgovorili na ta vprašanja, se bom še kdaj oglasil.

Jože Gregorič

KONČNICA -EGA V TOŽILNIKU SREDNJEGA IN MOŠKEGA SPOLA EDNINE PRI PRIDEVNIŠKIH BESEDAH IN ŠE TO IN ONO

Žal nimam toliko časa, da bi bil moj odgovor na nekatera vaša vprašanja vsaj tako popoln, kolikor je pri mojih sposobnostih mogoče. Morebiti pa bodo najine besede spodbudile drugega, da bo stvari bolj dokončno rešil.

Pri tem mislim predvsem na rabo končnice *-ega* oziralnih zaimkov za tož. ednine, ko se nanaša na odnosnico srednjega spola (tip se *zaveda življenja, kakršnega* (namesto *kakršn o*) *živi*). Pravite, da vas taka raba moti, vidite pa jo pri mnogih naših pisateljih, publicistih in časnikarjih. Sprašujete se, ali ni to maskulinizacija, ki se iz narečja prenaša v knjigo. Oglejmo si stvar podrobneje.

Take oblike bi bile pravzaprav napačne tudi v primeru, ko bi res šlo za maskulinizacijo, saj bi se namesto končnice *-ega* morala ob predmetih (ob neživem) rabiti končnica *-i*. Kolikor na hitro lahko ugotovim, je to »nepravilnost« opazil že Breznik; v Slovenski slovnici za srednje šole (1934,90) berete, da je pri pridevniku, ko se rabi »v zvezi z moškim samostalnikom, ki pomeni živo stvar, /.../ tož. edn. enak roditelju; pri neživih /pa/ imenovalniku«, vendar Breznik hkrati dodaja: »Kadar pa stoji pridevnik (zaimek) sam in se nanaša na samostalnik v prednjem stavku, ne ločimo živih stvari od neživih, npr. Mladina novi svet čisla, starega (prvotno stari) pa zanemarja.« — Taka oblika, prvotno nedvomno roditeljska, se torej uporablja tudi v srednjem spolu namesto tožilniške, ki bi bila enaka imenovalniku. Meni se ne zdi, da bi bila za to kakor koli zaslužna maskulinizacija samostalnikov srednjega spola, že zato ne, ker se take roditeljske oblike namesto imenovalniških rabijo tudi v narečjih, kjer maskulinizacije sploh ni.

Od kod pa potem to? Po mojem mnenju je izvor roditeljskega tožilnika pri zaimkih, ki imajo izenačen roditelj in tožilnik ednine, enako pa tudi obliko moškega in srednjega spola. Tak primer imamo najprej pri osebnih zaimkih: *ón* — *óno*, vendar rod. in tož. oba le *njêga* (klitično *ga*). Tako je tudi v množini in dvojini: *njih* (poleg *nje* za tožilnik) — *njiu*, *njih*, *nju*. Z »moško« obliko je izražen tudi klitični tožilnik za srednji spol, kot se rabi samo ob enozložnih predlogih, ki se vežejo s tožilnikom (*za nj*, kjer pa je ohranjena tudi še posebna oblika za srednji spol, tj. *za n je*).

Od osebnih zaimkov se je raba prenesla na zaimke *ki*: *človek, ki ga vidiš* — *delo, ki ga opravljaš*. (Levstik se je po nepotrebnem trudil tu razlikovati: *človek, ki ga...* — *delo, ki je...*) Iz takih zvez je raba lahko prešla na zaimke *kateri* in potem dalje na vse pridevniške zaimke in na pridevnik sam. Prim.: *Kateri kruh želite?* — *Bel e ga. Čigav kruh jê?* — *Moje ga*.

Jaz torej oblike na *-ega* (ki nikakor ni ozko narečna, temveč precej splošna) tudi slovstvenim zgodovinarjem ne bi zamerjal ne pri oziralnih zaimkih ne pri pridevnikih sploh. Zanimivo je, da je prišlo do enakega pojava med zaimkoma *kdo* in *kaj*; saj veste, da se pogovorno rabi namesto *kaj si rekel* kar *koga si rekel*, ta oblika pa potem prode

celo v imenovalnik: *koga pa je blo, de ste tko kričal*. Oblika na *-ega* je nekako izrazi-tejša, bolj individualizira predmet, na katerega se nanaša.

In sedaj o rabi zaimka *to* (tip *V tem delu ni dramatičnega okvira, kakor je to značilno za druge njegove drame*). Tudi jaz sem mnenja, da tak *to* v slovenščini ni potreben. Piše se menda pod vplivom nemškega *es*, da dobi odvisni stavek svoj osebek ali predmet. Gotovo je bolje reči ... *k a k r š e n j e z n a č i l e n* ... ali *k o t j e z n a č i l e n* ... V nekaterih drugih primerih se dá tak *to* kar izpustiti, še v drugih pa piscem pomaga iz zadrege, v katero so se spravili, ker so si za ubeseditev svoje misli izbrali slabši sintaktični vzorec, kot bi si ga lahko (prim. nedoločnik in deležnik na *-č* namesto osebne glagolske oblike). — Tolaživa se s tem, da se bodo slovstveni zgodovinarji, če niso trmast ali preveč vase zaverovani, zaradi tega najinega nerganja le popravili.

Čisto neslovensko je ob nikalnih zaimkih (ta izraz bi bilo za zaimke tipa *nihče, nič* ipd. dobro uvesti tudi pri nas) rabiti trdilni povedek. Jaz skoraj ne verjamem, da bi sploh kje na Slovenskem govorili tako kot naš slovstveni zgodovinar, tj. *nič manj pa je bil pozoren na to* namesto *nič manj pa ni bil pozoren na to*. Ta nelepota bi k nam lahko prišla iz jezikov, ki dvojne nikalnice ne poznajo. Najbolj pri roki je seveda nemščina. Morebiti je pisca k takemu izražanju zapeljal tudi kak logiciistični predsodek, če ne celo želja, da bi bil nenavaden.

Tudi vaše pripombe k stilu slovstvenozgodovinskega pisanja kažejo, da je pri nas s stilistiko bolj slabo. Pravzaprav nikoli ni bilo posebno dobro. Zato smo lahko (mislim zlasti na mlajši rod) posebno hvaležni tistim našim redkim prostovoljcem, ki se niso podali udobnosti in so nam misel na kultiviranost ohranjali živo tudi tedaj, ko gre za pisano ali govorjeno besedo. Samo pritrdim vam torej lahko, da ni najbolje, če tako rekoč kar vse po vrsti nekam *teče*. In sicer ne glede na to, da bi ta vsesplošni tek lahko bil potrditev za slavni grški izrek *panta hrei*. Da je namesto *koriščenje* bolje *raba* ali *uporaba* in podobno, je gotovo. Itd., itd. Mene v slovstvenozgodovinskem pisanju posebno moti množica tujih izrazov, za katere imamo lepe slovenske vzporednice. Finžgar bi rekel, da se delajo imenitne (to je imenitnost, ki svoje prezira ali vsaj zane-marja in hlasta za tujim). Kdaj bomo končno že odrasli, kakor so bili že davno naši najboljši predniki?!

Pa še ločila in velike začetnice. Jaz se zaradi odsotnosti ločil in velike začetnice v pesmih nekaterih modernih pesnikov ne bi pohujševal. To počno po vsem svetu, kaj ne le pesniki, temveč do neke mere tudi tehniki v načrtih in reklamah. Sam sem v Skj 1 (101) ponatisnil take primere. S tako pisavo skušajo doseči večji učinek. Če namreč te vrste besedila takoj ne odložite, uporabite za njegovo dekodiranje (kot se to ime-njuje) več časa, kot bi ga, ko bi bilo besedilo napisano v skladu z običajnimi pravopis-nimi navadami in predpisi. In če dalj časa ali intenzivneje dekodirate, je bolj verjetno, da bo v vaših možganih ostala sled tistega, kar ste dekodirali, in da bo na vas trajneje učinkovalo. To je pač prvotni razlog takega pisanja. Pri umetnostnih besedilih je še to, da nam tako pisanje želi omogočiti manj vplivano (manj artikulirano) doživetje pred-metnosti. Seveda postane stvar kočljiva, če se nam dekodiranje sploh ne posreči. Toda to so že druge stvari. Učencem seveda še nekaj časa ne bomo dovoljevali tako pisati, spoznajo naj pa le, kako to drugi delajo.

Pišete še, da bi Jezik in slovstvo moral v vsaki številki posvetiti nekaj strani stilističnim zadevam. To bi bilo res dobro, toda kdo naj jih piše? Z žalostjo ponovno ugotavljam, da je v naši stroki zelo malo ustvarjalnih ljudi. Menda zato, ker to ne nese; je pa tudi res, da ta ali oni ima položaj, ki kolikor toliko nese, nima pa sposobnosti zanj in tako odriva tiste, ki bi bili tvornejši. Itd. Vse tako delo sloni izključno na ramah posameznikov, privatnikov, ki jim je zares do materinščine, do kulture pa tudi na po-dročju besede.

V Delu bi res bilo treba nadaljevati jezikovno rubriko. Zakaj so jo zatrli in po mojem mnenju »usahnil«² tudi jezikovne dopise v Pismih bralcev, vedo pač le oni. Na-šemu slovenskemu jeziku in Slovencem v korist to gotovo ni.